# Konstitutionsutskottets betänkande 1984/85:6

## om kommunala frågor

### Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet 15 motioner med förslag rörande den kommunala demokratin, kommunal kompetens och vissa kommunalrättsliga frågor. Även förslag om det kommunala partistödet samt det kyrkokommunala partistödet tar utskottet här upp.

Bland förslagen märks följande:
interpellations- och frågeinstituten
debattregler
bordläggning
rätt för små partier till insyn i styrelsers och nämnders arbete
arvodesersättning
kommundelningar
direkt valda lokala organ
kommunal kompetens i näringslivsfrågor
kommunal vårdnadsersättning
revision
överklagande av kommunala beslut
jävsfrågor

Utskottet framhåller i fråga om partistödet på kommunal och kyrkokommunal nivå att det kan bli aktuellt med partiöverläggningar. Flertalet övriga motioner avstyrks med hänvisning till pågående utrednings- och beredningsarbete.

Till betänkandet har fogats följande reservationer och särskilda yttranden:

*Reservationer*

1. Arvodesersättning (c)
2. Direkt valda lokala organ (c, fp)
3. Kommundelningar (c)
4. Demokratiberedningens uppdrag (c)
5. Kommunal vårdnadsersättning (m, c)
6. Näringspolitiska frågor (m)
7. Kommunalbesvär (m)

*Särskilda yttranden*

1. Arbetsformer i kommunala församlingar (vpk)
2. Kommunal vårdnadsersättning (fp)
3. Direkt valda lokala organ (m)
4. Demokratiberedningens uppdrag (m)
5. Redovisning av statlig förhyrning av lokaler i Storstockholmsområdet (c)
6. Avveckling av viss kommunal planering (m)

**Motionerna**

*Yrkanden*

I motion 1983/84:294 av Bertil Fiskesjö (c) och Sven-Erik Nordin (c) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen anhålla om utredning och förslag om rätt för kyrklig kommun att bevilja partistöd i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motion 1983/84:381 av Sten Svensson (m) hemställs att riksdagen beslutar hos regeringen anhålla om tilläggsdirektiv till stat-kommunberedningen av den innebörd som angivits i motionen.

I motion 1983/84:470 av Allan Ekström (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av kommunallagen att kommunalt organ icke skall ha rätt att sätta sig över domstols utslag genom att fatta nytt beslut rörande samma sak.

I motion 1983/84:471 av Lars Ernestam (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om översyn av reglerna för jäv.

I motion 1983/84:745 av Gunnar Thollander (s) och Thure Jadestig (s) hemställs att riksdagen antar följande

Förslag till
Lag om ändring i lagen om kommunalt partistöd

Härigenom föreskrivs att lagen om kommunalt partistöd (SFS 1969:596) skall erhålla följande ändrade lydelse:

Kommun får – – – har i fullmäktige.
Vad som sagts nu äger motsvarande tillämpning på landstingskommun och landsting *samt kyrkokommun och kyrkofullmäktige.*
– – –

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därpå meddelade uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I motion 1983/84:929 av Karin Ahrland (fp) och Lars Ernestam (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om lagförslag rörande interpellationsinstitutet i kommunala församlingar av ovan angiven innebörd.

I motion 1983/84:932 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen begära utredning och förslag med syfte att i kommunallagen införa debattregler i enlighet med vad som angetts i motionen.

I motion 1983/84:934 av Hans Nyhage (m) hemställs att riksdagen beslutar att bestämmelserna i kommunallagen angående bordläggning av ett ärende i kommunalfullmäktige på motsvarande sätt skall gälla för bordläggning av ärenden i kommunala nämnder och styrelser.

I motion 1983/84:1353 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c) hemställs – såvitt nu är i fråga –

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs rörande delning av kommuner,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om lagstiftning som möjliggör inrättande av direkt valda lokala organ,
4. att riksdagen som sin mening uttalar vad i motionen anges rörande grunderna för den kommunala arvodessättningen till förtroendevalda.

I motion 1983/84:1387 av Margit Gennser (m) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag rörande avveckling av statligt styrd kommunal planering,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag rörande bättre reglering av den kommunala kompetensen,
3. att riksdagen hos regeringen begär förslag rörande former och regler för överklagande av kommunala beslut,
4. att riksdagen hos regeringen begär förslag rörande effektivisering av den kommunala revisionen.

I motion 1983/84:1399 av Martin Olsson (c) och Rosa Östh (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i kommunallagen innebärande förbud för kommun att ingå i handelsbolag.

I motion 1983/84:1405 av Sonja Rembo (m) och Ann-Cathrine Haglund (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär utredning om möjligheterna att införa kommunal vårdnadsersättning.

I motion 1983/84:1408 av Per-Olof Strindberg (m) hemställs att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna att en översyn av det kommunala partistödets konstruktion skyndsamt skall komma till stånd.

I motion 1983/84:1412 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till ändring i kommunallagen i syfte att garantera samtliga partier insyn i kommunala nämnders arbete i enlighet med vad som i motionen anförts.

I motion 1983/84:2129 av Olof Johansson (c) och Karin Andersson (c) hemställs – såvitt nu är i fråga –

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om lagstiftning som möjliggör inrättande av direkt valda lokala organ,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts ang. uppdrag till 1983 års demokratiberedning,

4. att riksdagen begär att regeringen lämnar redovisning och förslag om den statliga förhyrningen av lokaler inom Storstockholms kärnområde i enlighet med vad som anförts i motionen.

## Den kommunala demokratin m. m.

### Interpellation

*Motionsmotivering*

Enligt motion 1983/84:929 av Karin Ahrland (fp) och Lars Ernestam (fp) borde kommunfullmäktige endast i två fall ha rätt att vägra interpellation eller fråga. För det första om ämnet inte faller inom deras kompetensområde och för det andra om det för svaret skulle krävas en så omfattande och så kostsam utredning att denna står i uppenbart orimlig proportion till det värde som besvarandet av interpellationen kan väntas ge.

I en öppen demokrati bör det vara en självklarhet att valda politiker skall ha möjlighet att föra en offentlig debatt i alla frågor de har att bevaka, säger motionärerna.

*Gällande regler*

Enligt 2 kap. 24 § kommunallagen, KL, får ledamot i fullmäktige framställa interpellation till ordföranden i styrelsen, annan nämnd eller beredning. I Stockholms kommun får dock interpellation framställas endast till borgarråd. Interpellation får framställas i ämnen som tillhör fullmäktiges, styrelsens, annan nämnds eller berednings handläggning. Interpellation får dock inte framställas i ärenden som rör utövning av befogenheten att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet eller annat jämförbart förhållande.

*Tidigare behandling*

Vid behandlingen år 1977 av förslag om ny kommunallag (prop. 1975/76:187, KU 1976/77:25 s. 19, 65 f.) uttalade utskottet allmänt att möjligheterna för ledamöterna i fullmäktige att väcka motioner och att framställa interpellationer och s. k. enkla frågor är väsentliga ur kommunaldemokratisk synvinkel. Det är därför lämpligt, sade utskottet, att dessa institut ges ett stöd i lagen. Det är också i linje med utskottets principiella inställning att kommunerna och landstingen själva skall besluta om sina arbetsformer att detaljbestämmelserna rörande dessa institut införs i arbetsordningen.

Utskottet gick även in på frågan om hur området för interpellationsrätten skulle avgränsas. Utskottet konstaterade att förslaget i propositionen inte innebär någon förändring av gällande rätt. Interpellation får avse endast "ämne som tillhör fullmäktiges handläggning". Utskottet anförde vidare följande:

Med detta förstås att interpellationsämnen skall falla såväl inom den allmänna kommunala resp. landstingskommunala kompetensen som inom ramen för de frågor som kan behandlas av fullmäktige. Härigenom utesluts bl. a. interpellationsdebatter i allmänpolitiska frågor, liksom i frågor som nämnderna enligt särskilda författningar har att pröva utan att vara ansvariga för sina åtgärder inför fullmäktige.

Vid behandlingen år 1983 av förslag i proposition 1982/83:97 om att ämnesområdet för interpellationer och frågor inte längre skulle vara begränsat till ämnen som tillhör fullmäktiges handläggning utan också med visst undantag kunna avse ämnen som tillhör styrelsens, annan nämnds eller beredningshandläggning, uttalade utskottet (KU 1982/83:28) bl. a. följande:

Förslaget i proposition 97 omfattar också en viss utvidgning av interpellations- och frågerätten i kommunerna. Utskottet finner denna utvidgning välmotiverad och vill i sammanhanget framhålla att också andra möjligheter kan finnas att ytterligare utveckla interpellations- och frågeinstituten. Det kan förutsättas att frågan följs av civildepartementet vid dess kontinuerliga bevakning av kommunallagsfrågor.

**Debattregler**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:932 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c) erinras om att det i kommunallagen inte finns några debattregler angivna. Motionärerna hävdar att debatterna i kommuner och landsting tenderar att bli längre. Det finns därför, anser de, risk för att den tid som det kommunala arbetet kräver avskräcker många från att engagera sig i kommunalpolitiken. Debattrestriktioner bör därför kunna prövas som ett led i strävandena att förbättra villkoren för det kommunalpolitiska arbetet.

Motionärerna förordar därför att debattregler som dock inte bör vara tvingande införs i kommunallagen.

*Gällande regler*

Föreskrifter om den ordning i vilken talare får yttra sig under överläggningen kan men behöver inte meddelas i den för fullmäktige (landsting) obligatoriska arbetsordningen. I Svenska kommunförbundets normalarbetsordning föreskrivs följande:

"Varje ledamot i kommunfullmäktige har rätt att yttra sig i alla frågor, i

vilka överläggning får äga rum. Ledamot och annan, som har rätt att deltaga i fullmäktiges överläggningar, får ordet i den ordning, i vilken han anmält sig och blivit uppropad, och har därutöver rätt att för kort inlägg, innefattande replik, upplysning eller rättelse i anledning av vad en talare anfört, få ordet under högst två minuter omedelbart efter den talare, som har ordet, då begäran om att få göra inlägget framställes.

Skulle någon i sitt yttrande avlägsna sig från ämnet får ordföranden med klubbslag fästa talarens uppmärksamhet härpå. Om denne ej låter sig rätta, har ordföranden att fråntaga honom ordet. I övrigt får ingen avbryta en talare under hans anförande."

Inom ramen för dessa ordningsföreskrifter gäller att sedan överläggningen öppnats kan varken ordföranden eller fullmäktige avbryta debatten, så länge någon fullmäktig ännu begär ordet.

**Bordläggning av ärenden i styrelser och nämnder**

*Motionsmotivering*

Reglerna för bordläggning av ärenden i kommunstyrelse och kommunala nämnder tas upp i motion 1983/84:934 av Hans Nyhage (m).

Motionären önskar att de nuvarande reglerna med krav på enkel majoritet skall ändras. Som skäl härför anger han att det finns exempel på att majoriteten i en nämnd har avslagit minoritetens begäran om bordläggning. Ett sådant beslut bidrar enligt motionären inte till en seriös behandling av frågorna eller till att stärka tilltron till politikerna.

*Gällande regler*

Enligt 2 kap. 20 § kommunallagen skall ärenden i fullmäktige bordläggas om det begärs av minst en tredjedel av de närvarande ledamöterna. För bordläggning i fråga om val eller tidigare bordlagt ärende krävs beslut av fullmäktige med enkel majoritet. Bestämmelsen gäller ej för nämnd, som äger att med vanlig majoritet besluta om bordläggning.

**Insyn för samtliga partier i kommunala nämnders arbete**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:1412 av Lars Werner m. fl. (vpk) aktualiseras frågan hur små partier skall kunna bli representerade i kommunala nämnder och styrelser. Motionärerna skisserar olika lösningar, förenliga med kommunallagens bestämmelser, men påpekar att dessa förutsätter att de stora partierna är villiga att medverka.

Motionärerna förordar därför att små partier, utan representation i nämnder och styrelser, ges rätt till insyn i centrala nämnder och styrelser

genom att antingen "extra suppleantplatser" eller närvarorätt enligt 3 kap. 15 § KL obligatoriskt inrättas om ett parti utan styrelse- och nämndrepresentation så önskar.

*Gällande regler*

I 3 kap. KL lämnas vissa bestämmelser om kommunala styrelsers och nämnders sammansättning.

I 2 § föreskrivs att ledamöter och suppleanter i styrelsen väljs av fullmäktige till det antal som fullmäktige bestämmer. Antalet ledamöter får inte vara färre än fem och antalet suppleanter bör vara minst lika stort som antalet ledamöter.

Enligt 7 § får styrelsen kalla ledamot eller suppleant i fullmäktige, annan nämnd eller beredning, tjänsteman hos kommuner eller landstingskommuner eller särskild sakkunnig att närvara vid sammanträde med styrelsen. Den som kallas till sammanträde får, om styrelsen beslutar det, deltaga i överläggningarna men ej i besluten.

I 13 § sägs att fullmäktige tillsätter nämnder för förvaltning och verkställighet som enligt särskilda författningar ankommer på dessa. För förvaltning och verkställighet i övrigt får fullmäktige tillsätta de nämnder som behövs. Ledamöter och suppleanter i sådan nämnd väljs av fullmäktige till det antal som fullmäktige bestämmer.

Enligt 15 § får fullmäktige besluta att ledamot eller suppleant i fullmäktige, styrelsen, annan nämnd eller beredning får närvara vid styrelsens eller annan nämnds sammanträden, även om han ej är ledamot eller suppleant i styrelsen eller nämnden, och deltaga i överläggningarna men ej i besluten samt få sin mening antecknad i protokollet.

*Pågående utredningsarbete*

1983 års demokratiberedning (C 1983:03) har genom tilläggsdirektiv (Dir 1984:1) fått i uppdrag att göra en översyn av lagstiftningen om kommuner och landstingskommuner. I direktiven anförs bl. a. följande:

Utgångspunkten för arbetet bör vara regeringsformens principstadganden om kommunerna. Beredningen bör analysera hur en framtida lagstiftning om kommunerna och landstingskommunerna bör förhålla sig till regeringsformen och däri bl. a. dess bestämmelse att endast grunderna för kommunernas organisation och verksamhetsformer behöver anges i lag.

Ett övergripande mål för beredningen bör vara att stärka de förtroendevaldas ställning i kommuner och landstingskommuner. Lagstiftningen på det kommunala området bör vara så utformad att den oförmedlat kan användas av de förtroendevalda i deras arbete. Särskild uppmärksamhet bör därför ägnas åt att skapa systematik i det kommunala lagkomplexet med utgångspunkt i allmänhetens och de förtroendevaldas behov av vägledning. Utredningsarbetet bör också vara inriktat på att ta till vara möjligheterna till

förenklingar i regelsystemet.

Det är väsentligt att en ny kommunallag utformas så att viktiga principer för kommunal verksamhet kan utläsas ur själva lagen. Den bör utgöra själva grunden i regelsystemet och därför på ett mera heltäckande sätt än i dag ange ramarna för hela den kommunala verksamheten. Beredningen bör från dessa utgångspunkter överväga den systematiska uppbyggnaden av ett framtida regelverk. En viktig uppgift för beredningen blir alltså att överväga vilka regler som skall stå i kommunallagen och vilka som bör ha sin plats i annan lagstiftning. Beredningen bör härvid också ta upp sådana från informativ synpunkt centrala frågor som kapitelindelning och rubriksättning.

En framtida lagstiftning bör präglas av stor frihet för kommuner och landstingskommuner att själva organisera sin verksamhet. Lagstiftningen bör utformas mot bakgrund av den helhetssyn som alltmer styr den kommunala verksamheten och medför att gränserna mellan olika sektorer blir mindre skarpa. En ny kommunallag bör vara uppbyggd så att den medger smidiga förändringar i verksamheten.

*Tidigare behandling*

Vid behandlingen av förslaget till en ny kommunallag diskuterade utskottet (KU 1976/77:25 s. 72) utförligt bestämmelsen i 2 § om antalet ledamöter och suppleanter i styrelser och nämnder. Utskottet anförde bl. a. följande:

I denna paragraf sägs att fullmäktige väljer ledamöter och suppleanter i styrelsen till det antal som fullmäktige bestämmer. Antalet ledamöter får dock inte vara lägre än fem. Beträffande antalet suppleanter finns ingen motsvarande formell lägsta gräns.

Såsom redovisas i demokratiutredningens huvudbetänkande (SOU 1975:41 s. 121–123) finns det f. n. i medeltal tolv ledamöter i kommunstyrelserna, liksom i förvaltningsutskotten. I allmänhet har utsetts nästan lika många suppleanter som ordinarie ledamöter. Anledningen till att det likväl föreslås en bestämmelse i kommunallagen om ett så pass lågt minimiantal som fem styrelseledamöter är att det för de speciallagsreglerade nämnderna i resp. författningar hänvisas till vad som gäller för styrelsen. För vissa av dessa nämnder har det bedömts olämpligt att föreskriva ett högre antal ledamöter än fem.

Utskottet får för sin del framhålla att ett ökat antal ledamöter i de kommunala och landstingskommunala styrelserna, liksom i de övriga nämnderna, ger en möjlighet att engagera fler medborgare i arbetet. Större nämnder ger även bättre möjligheter för småpartier att bli representerade. Utskottet kan därför av principiella kommunaldemokratiska skäl instämma i demokratiutredningens rekommendation att en ökning av antalet ledamöter bör göras i de nämnder som f. n. har ett litet antal ledamöter. Eftersom det likväl i vissa undantagsfall även i framtiden kan finnas behov av att ha ett så pass lågt antal nämndledamöter som fem, anser utskottet att propositionens förslag i denna del kan tillstyrkas.

Våren 1984 behandlade utskottet förslag om försöksverksamhet med ökad kommunal självstyrelse (prop. 1983/84:152, KU 1983/84:32) där det bl. a. föreslogs en friare kommunal nämndorganisation. I motioner från centerpartiet och folkpartiet uttalades farhågor för att detta förslag skulle kunna

medföra en långt gående sammanslagning av nämnder, med risk för ökad maktkoncentration till ett fåtal förtroendevalda och minskad möjlighet för olika minoritetsgrupper att delta i den kommunala beslutsprocessen. Med anledning härav uttalade utskottet följande.

Enligt utskottets uppfattning bör försöksverksamheten omfatta möjligheter till en friare nämndorganisation i enlighet med det framlagda lagförslaget. En viktig fråga vid utvärderingen blir, som också framhålls i propositionen, att undersöka hur medborgarnas deltagande i den kommunala beslutsprocessen påverkas av den ändrade styrningen. I sammanhanget vill utskottet framhålla att förslaget till ökad användning av institutionsstyrelser bör medföra vidgat medborgardeltagande i försökskommunerna.

Centerpartiets företrädare reserverade sig. Riksdagen följde utskottet.

**Arvodesersättning**

*Motionsmotivering*

Centerpartiet erinrar i sin partimotion 1983/84:1353 om den kritik som partiet år 1983 riktade mot regeringens förslag om rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Partiet hävdade att reformen skulle leda till oacceptabla orättvisor och att den enda rimliga principen är att alla förtroendevalda erhåller arvode enligt enhetliga regler.

I den här aktuella motionen upprepas ett förslag som centerpartiet förde fram vid behandlingen av proposition 1982/83:97, nämligen att det borde vara möjligt att ge arvodesersättning för del av eller hela arbetstiden om en anställd måste vara ledig ett helt arbetsskift för att kunna närvara vid ett kort sammanträde.

*Gällande regler*

Bestämmelser om ersättning till förtroendevalda finns i 2 kap. 29 § och 3 kap. 16 § KL. Enligt dessa paragrafer får fullmäktige besluta att det till ledamot och suppleant i fullmäktige eller beredning och till ledamot och suppleant i styrelsen eller annan nämnd skall i skälig omfattning utgå ersättning för resekostnader och andra utgifter som föranleds av uppdraget, förlorad förtjänst samt arvode, pension och andra ekonomiska förmåner.

Om fullmäktige beslutar att arvode skall utgå skall arvodet bestämmas till lika belopp för lika uppdrag.

*Tidigare behandling*

Våren 1983 behandlade utskottet regeringens förslag (prop. 1982/83:97, KU 1982/83:28) om att kommuner och landsting skulle få möjlighet att besluta om ersättning till förtroendevalda för förlorad arbetsförtjänst vid fullgörande av kommunala och landstingskommunala uppdrag. I sitt av riksdagen godkända betänkande KU 1982/83:28 uttalade utskottet därvid bl. a. följande:

Utskottet har tidigare i olika sammanhang understrukit vikten av att bereda alla grupper i samhället tillfälle att på så lika villkor som möjligt fullgöra kommunala förtroendeuppdrag. Förslaget om rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst kan vara ett viktigt led i att uppnå detta mål. Det har nämligen visat sig att de nuvarande formerna för ersättning särskilt missgynnar anställda inom den privata sektorn, t. ex. arbetare och tjänstemän inom industrin. Speciella svårigheter att åta sig kommunala uppdrag har av detta skäl förelegat för t. ex. skiftarbetare. Rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst är ägnad att öka intresset hos bl. a. sådana kategorier för kommunala uppdrag. Detta är enligt utskottets mening ett vägande skäl för att godta propositionens förslag. Men självfallet måste också andra reformmöjligheter prövas, syftande till att göra de kommunala församlingarna mera representativa för medborgarna och därmed stärka den kommunala demokratin.

Utskottet ansluter sig till vad som uttalas i propositionen att frågorna om storleken av arvoden och andra ersättningar bör prövas av kommunerna själva.

Centerpartiets företrädare i utskottet vände sig i en reservation mot förslaget om ersättning för förlorad arbetsförtjänst som de ansåg skulle öka orättvisorna, särskilt som kommunerna samtidigt förutsätts minska arvodena. Vissa grupper skulle därmed erhålla stora förbättringar medan försämringar skulle inträda för andra, t. ex. deltidsanställda, pensionärer, hemarbetande, lantbrukare och studenter. Propositionens syfte att komma till rätta med snedrekryteringsproblemen skulle således förfelas. I flera av de exemplifierade grupperna dominerar kvinnorna. Också utvecklingen mot en starkare kvinnorepresentation skulle alltså motverkas.

Reservanterna menade att ersättningsproblemen måste lösas genom att arvodesfrågan omprövas. Arvodena bör självfallet utgå efter en enhetlig princip men det måste åligga kommunerna att tillse att arvodesnivån är sådan att flertalet inkomsttagare kan åta sig kommunala uppdrag utan att förlora ekonomiskt.

*Pågående utredningsarbete*

I direktiven (Dir 1983:44) till 1983 års demokratiberedning påpekas att under senare år en rad åtgärder vidtagits för att förbättra de förtroendevaldas arbetsförutsättningar i kommuner och landsting. Beredningen bör, sägs det.

följa utvecklingen av de åtgärder som vidtagits och vid behov lämna förslag till ytterligare åtgärder.

**Direkt valda lokala organ**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:1353 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c) anförs att den kommunaldemokratiska kommittén bl. a. hade i uppgift att utarbeta förslag till direktval av kommundelsorgan.

Denna fråga ingår, sägs det, inte i demokratiberedningens uppdrag. Motionärerna anser därför att regeringen bör ge demokratiberedningen tilläggsdirektiv som inrymmer denna viktiga uppgift.

I huvudsak samma synpunkter förs fram i motion 1983/84:2129 (c).

*Utredningsförslag*

Kommunaldemokratiska kommittén presenterade i betänkandet (Ds Kn 1981:8) Direktvalda lokala organ ett diskussionsunderlag i direktvalsfrågan för att få vägledning inför sitt fortsatta arbete. Betänkandet har remissbehandlats.

*Tidigare behandling*

Förslag som rör direktval av lokala organ har avvisats av utskottet åren 1983 och 1984 (KU 1982/83:21, KU 1983/84:32). Reservationer i denna fråga fogades till betänkandena år 1983 från centern och folkpartiet och år 1984 från moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet. Riksdagen följde utskottet.

**Delning av kommun**

*Motionsmotivering*

Centerpartiet påpekar i motion 1983/84:1353 att partiet varit berett att tillmötesgå lokala önskemål om delning av kommun i de fall då en delning skulle medföra en förstärkning av den kommunala demokratin. Motionärerna beklagar att den socialdemokratiska regeringen synes vilja tillämpa en annan praxis i fråga om kommundelningar. De menar att om denna metod för att stärka den kommunala demokratin i det närmaste uteslutes skulle detta innebära en oacceptabel nedvärdering av den lokala opinionen.

*Tidigare behandling*

Förslag som överensstämmer med det nu föreliggande har behandlats av utskottet tidigare. I sitt av riksdagen godkända betänkande KU 1982/83:21 uttalade utskottet att kommunaldemokratiska skäl någon enstaka gång kan motivera att en kommun delas. Utskottet delade dock civilministerns uppfattning att problemen med den kommunala demokratin i första hand bör lösas på annat sätt än genom ytterligare kommundelningar. Utskottet menade att inrättande av lokala organ är ett bättre sätt att fördjupa den kommunala demokratin än kommundelningar.

Centerpartiets och folkpartiets ledamöter reserverade sig till förmån för motionsyrkandet.

Våren 1984 avstyrkte utskottet (KU 1983/84:32) förslag om att regeringen skall ha en positiv inställning till delning av kommuner. Företrädare för moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet reserverade sig till förmån för motionsförslaget.

**Uppdrag till 1983 års demokratiberedning**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:2129 av Olof Johansson (c) och Karin Andersson (c) anges några frågor som demokratiberedningen bör få i uppdrag att närmare analysera och utreda. Motionärerna anser att olika former för kooperativa verksamheter bör utvecklas som alternativ till en utbyggnad av den offentliga sektorn eller omfattande privatisering och avgiftsfinansiering. De anför att det behövs åtgärder som underlättar för människor att utnyttja kooperationen. Olika modeller för kooperativ verksamhet bör utarbetas och prövas. Utredningen bör vidare även se över statsbidrag, skatter och låneregler i syfte att underlätta utbyggnaden av kooperativ verksamhet.

Vidare tar motionärerna upp olika åtgärder för att främja en utveckling mot fungerande lokalsamhällen. Det hävdas att det krävs radikala förändringar av samhälle och arbetsliv för att komma till rätta med de nya problem som människorna nu möter. Motionärerna tar upp samhällsplaneringen som bör inriktas på att föra samman olika funktioner. Arbetsplatsen bör planeras i närheten av bostadsområdena. Nya former för att utveckla verksamheten i grannskapet måste prövas bl. a. genom att underlätta utbyggnaden av en lokal kooperativ sektor.

Ytterligare en fråga som berörs i motionen är hur datatekniken och mikroelektroniken skall kunna användas för att främja integration och motverka segregation. Motionärerna förordar att Stockholms kommun, byggforskningsrådet och andra lämpliga intressenter gemensamt skall svara för ett försöks- och utvecklingsprojekt. Syftet med detta projekt skall vara att undersöka möjligheterna att stärka närmiljöns servicestruktur i frågor om

utbildning, samhällsinformation, kommunikation, offentliga och privata tjänster samt den lokala demokratin.

*Pågående utredningsarbete*

I direktiven till 1983 års demokratiberedning (C 1983:03) anför civilministern att det bör vara möjligt att inom ramen för det representativa systemet öka medborgarnas ansvar för de delar av samhällsverksamheten som de kommer i direkt beröring med i egenskap av brukare. I direktiven anförs vidare:

I takt med att samhällsservicen har blivit mer omfattande och förgrenad har de förtroendevaldas möjligheter blivit mindre att fortlöpande följa hur olika kommunala och landstingskommunala inrättningar sköts med hänsyn till brukarnas behov och önskemål. För att få en bra anpassning av den kommunala servicen till brukarnas behov och önskemål kan det i sådana fall vara till fördel med ett mer utvecklat direkt brukarinflytande över samhällsverksamheten. Ett sådant inflytande kan utövas antingen individuellt eller i organiserad form.

Under senare år har nya kooperativa verksamhetsformer utvecklats för skötseln av vissa gemensamma angelägenheter. Beredningen bör i sitt arbete belysa dessa verksamhetsformer.

Beredningen bör studera brukarinflytandets och brukarmedverkans alla aspekter och därvid ta del av de erfarenheter som finns bl. a. i de övriga nordiska länderna.

Beredningen bör undersöka hur kommuner och landstingskommuner kan stimuleras till att genom t. ex. försöksverksamhet pröva olika former av brukarmedverkan och brukarinflytande. Detta bör ske i nära samarbete med berörda fackliga organisationer.

Inom civildepartementets referensgrupp för folkrörelsefrågor pågår ett översynsarbete som berör relationerna mellan samhället och folkrörelserna. Inom ramen för detta arbete har två rapporter utarbetats, I morgon kooperation – ett folkrörelsealternativ och Att skapa kooperativ – En handledning.

Vidare finns inom industridepartementet en delegation för arbetskooperation.

*Tidigare behandling*

Vid 1982/83 års riksmöte avvisade utskottet (KU 1982/83:21) motionsförslag om kooperativ verksamhet. Utskottet hänvisade därvid till det arbete som pågår inom civildepartementet. Centerpartiets ledamöter reserverade sig till förmån för motionen. Riksdagen följde utskottet.

**Avveckling av statligt styrd kommunal planering**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:1387 av Margit Gennser (m) åberopas en sammanställning av olika kommunala planeringsformer som presenteras i betänkandet (SOU 1982:37) Kommunal planering i förändring.

Motionären anser att flertalet av dessa planeringsformer kan avvecklas och ersättas av andra medel för information till statliga myndigheter. Som skäl härför anför hon att den statligt utformade kommunala planeringen har haft en expansiv inverkan på den kommunala demokratin. De kommunala planerna för verksamheten arbetas fram, hävdas det, utan hänsyn till ekonomiska begränsningar. Systemet har bidragit till den offentliga sektorns snabba tillväxt.

*Utredningsförslag*

Stat-kommungruppen (Kn 1980:03) har i betänkandet (SOU 1982:37) Kommunal planering i förändring redovisat en översyn av den obligatoriska kommunala planeringen. Stat-kommungruppen anger bl. a. vissa allmänna principer för samverkan mellan stat och kommun i fråga om den kommunala planeringen. Sammanfattningsvis bör enligt gruppen följande allmänna principer kunna ligga till grund för statsmakternas överväganden beträffande såväl befintliga som eventuellt kommande planeringsformer.

- Kommunal planering skall utgå från kommunala mål och behov
- En samordnad, resursanpassad och politiskt förankrad kommunal planering är av stor betydelse för såväl statliga som kommunala ställningstaganden
- Statsmakterna och kommunerna bör genom olika åtgärder främja den kommunala nivåplaneringen (kommunplaneringen)
- Statsmakterna bör i första hand främja den kommunala nivåplaneringen genom minskad reglering av den sektoriella kommunala planeringen
- Statlig reglering av den sektoriella kommunala planeringen bör endast förekomma om särskilda skäl finns
- De statliga kraven på kommunal planering som grund för statsbidrag bör ersättas med kontroll i andra former
- Statens behov av uppgifter om den kommunala planeringen bör tillgodoses på annat sätt än genom reglerad planeringsverksamhet, t. ex. genom främst enkäter
- Om obligatorisk kommunal planering förekommer bör den till sin utformning vara oreglerad
- Eventuell planeringsskyldighet för kommunerna skall ha lagstöd
- Planeringsskyldighet för kommunerna bör ej förekomma för fakultativ verksamhet
- En statlig reglering av kommunal planering bör i första hand innebära att eventuella planer skall antas av fullmäktige
- Statliga myndigheter bör ej ha rätt att ge ut föreskrifter för kommunal planering

*Interpellationssvar*

Civilminister Holmberg svarade den 7 november 1983 (RD 1983/84:18) på en interpellation av Margit Gennser (m) om den sektoriella samhällsplaneringen. Interpellationen gällde om civilministern var beredd att komma med förslag om avskaffande av de statliga kraven på kommunal barnomsorgsplanering, bostadsförsörjningsplanering och andra sektorsplaner och då också stoppa arbetet med Fobalt.

Statsrådet erinrade i sitt svar om stat-kommunberedningens uppdrag. Han framhöll att kommunal planering i första hand är till för kommunerna, och inte för staten. Samtidigt finns det emellertid ett betydande statligt intresse av en väl fungerande kommunal planering. Riksdag och regering har det övergripande ansvaret för samhällsutvecklingen liksom för medborgarnas välfärd. Vidare anförde statsrådet att det därför från statligt håll alltid finns ett behov av information om hur den kommunala verksamheten utvecklas. Men kommunal planering är av vikt för statsmakterna inte endast som informationskälla utan även genom att den ofta i sin tur utgör underlag för statlig planeringsverksamhet och för statliga beslut.

**Statlig förhyrning av lokaler i Storstockholmsområdet**

*Motionsmotivering*

Möjligheterna att sprida arbetsplatserna i storstäderna – framför allt i Stockholm – aktualiseras i motion 1983/84:2129 (c). Motionärerna påpekar att lokalkostnaderna för myndigheter som är placerade i Stockholms centrala delar är betydande. Det är därför i högsta grad befogat att staten som hyresgäst medverkar till att pressa ned sina egna kostnader samtidigt som man dämpar utvecklingen av lokalhyresgäster i Stockholms centrala delar.

De erinrar om det uppdrag som givits byggnadsstyrelsen år 1981 beträffande förhyrda lokaler. Enligt detta skall byggnadsstyrelsen i den fortsatta lokalförsörjningsplaneringen, innan förlängning av hyresavtal beslutas, beakta möjligheterna att begränsa lokalkostnaderna samt att förbättra den bristande balansen i relationen mellan arbetsplatser och bostäder inom Storstockholmsområdets olika delar.

Med anledning härav har byggnadsstyrelsen i samband med ny förhyrning satt hyrestak för myndigheterna. Motionärerna förordar att regeringen nu redovisar erfarenheterna från denna verksamhet och anmäler dessa för riksdagen.

*Tidigare behandling*

Arbetsmarknadsutskottet behandlade år 1982 motionsförslag (c) om att regeringen skulle tillkalla en arbetsgrupp med företrädare för statsmakterna och Stockholms läns landsting. Arbetsgruppen skulle ha till uppgift att utarbeta en plan för att inom en fastställd tid omfördela statliga arbetsplatser i regionen med syfte att uppnå en mer balanserad arbetsmarknad i länet.

Med anledning av detta förslag anförde arbetsmarknadsutskottet (AU 1981/82:23 s. 151) bl. a. följande:

Utskottet har i tidigare sammanhang uttalat sig positivt om en spridning av arbetstillfällena inom länen. Enligt utskottets uppfattning bör det emellertid i första hand ankomma på de regionala organen att verka för en sådan utveckling. Inom Stockholms län har f. ö. landstinget i dagarna fattat beslut om en flyttning till Handens kommun av fyra av landstingets förvaltningskontor. Huvudsyftet med beslutet är att se till att södra delen av Stockholmsregionen får fler kontorsarbetsplatser.

Vidare vill utskottet hänvisa till att decentraliseringsdelegationen i sitt arbete även bevakar inomregionala fördelningsfrågor.

I sammanhanget kan slutligen nämnas att storstadsregionernas utveckling f. n. studeras inom ramen för ett samnordiskt projekt.

**Kommunalt partistöd**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:1408 (m) kritiseras den nuvarande utformningen av det kommunala partistödet. Motionären påpekar att även om partiernas utgifter varierar är dock vissa fasta utgifter lika för alla partier. Han förordar att en allmän översyn görs av det kommunala och landstingskommunala partistödet. Härvid bör man överväga att tillämpa samma princip som numera gäller för det statliga partistödet, dvs. ett för alla bidragsberättigade partier lika stort grundbidrag samt därutöver ett visst bidrag per mandat.

*Gällande ordning*

I lagen (1969:596) om kommunalt partistöd stadgas att kommun får lämna ekonomiskt bidrag till politiskt parti som under den tid beslutet om bidrag avser är representerat i kommunens fullmäktige. Beslutet skall enligt lagen innehålla att bidrag utgår till varje sådant parti med samma belopp för varje plats som partiet under nämnda tid har i fullmäktige. Lagen skall ha motsvarande tillämpning på landstingskommun och landsting.

*Pågående utredning*

I demokratiberedningens direktiv framhålls att det kommunala partistödet har haft stor betydelse för partiernas aktivitet.

Beredningen bör i enlighet med riksdagens beslut (KU 1981/82:18, rskr 136) ta fram vissa uppgifter om det kommunala partistödet. Det gäller t. ex. stödåtgärdernas omfattning på nationell, regional och lokal nivå, i vilken utsträckning medel omfördelas mellan olika nivåer inom de politiska partierna och vilka modeller för beräkning av det kommunala partistödet som i praktiken tillämpas i kommuner och landstingskommuner. Även andra uppgifter av kartläggningskaraktär kan bli aktuella att ta fram.

*Tidigare behandling*

Frågan om en förändring av det kommunala partistödets konstruktion har utskottet behandlat vid ett flertal tidigare tillfällen. Vid behandlingen år 1981 (KU 1981/82:18) lämnades en utförlig redovisning av omfattningen av det kommunala stödet till de politiska partierna. Då frågan behandlades våren 1982 avstyrkte utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande KU 1981/82:16 motionsyrkanden med hänvisning till bl. a. den sammankoppling mellan partistödet på statlig och kommunal nivå som gjordes i 1972 års partistödsbeslut. Frågan om det kommunala partistödets konstruktion har därför ansetts endast böra prövas inom ramen för en allmän översyn av partistödet, vilken bör föregås av överläggningar mellan de politiska partierna.

Utskottet ansåg dock att en ytterligare kartläggning av det offentliga stödet till de politiska partierna borde göras. I en reservation från tre moderater förordades att i kartläggningen borde ingå en undersökning av ett partistöd innefattande ett grundbidrag samt ett stöd per mandat.

Vid behandlingen våren 1983 av partistödsfrågan hänvisade utskottet till sina tidigare ställningstaganden och uttalade att en översyn av det kommunala partistödet ej bör ske isolerat från andra partistödsfrågor. Det ankommer annars, sade utskottet, på regeringen att i samråd med de politiska partierna ta initiativ till en sådan översyn som utskottet finner angelägen.

Häremot reserverade sig moderata samlingspartiets och folkpartiets företrädare i utskottet. Riksdagen följde utskottet.

**Kyrkokommunalt partistöd**

*Motionsmotivering*

I motionerna 1983/84:294 (c) och 1983/84:745 (s) framhålls att lagen om kommunalt partistöd inte omfattar församlingar och kyrkliga samfälligheter. Det finns därför, säger motionärerna, f. n. inte några lagliga möjligheter att stödja de politiska partier som är representerade i kyrkofullmäktige.

I motion 1983/84:294 påpekas att valdeltagandet vid kyrkofullmäktigevalen genomgående är mycket lågt, vilket ur allmän demokratisk synpunkt är beklagligt. En förutsättning för ett högt valdeltagande är att olika menings-

riktningar kan nå ut till medborgarna med information och valmaterial. Härför krävs dock ett ekonomiskt stöd. Kyrkofullmäktige bör därför tillerkännas rätt att besluta om partistöd enligt samma grunder som gäller för kommunfullmäktige.

*Gällande rätt*

Enligt 12 § lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval får församling besluta att parti som är eller genom valet blir representerat i kyrkofullmäktige skall erhålla bidrag av församlingen till partiets kostnader för valsedlar. Beslutet skall innehålla att ersättning utgår till varje sådant parti efter enhetliga grunder.

Någon annan form av partistöd i de kyrkliga kommunerna existerar f. n. inte.

*Pågående utredningar*

Folkstyrelsekommittén (Ju 1984:05) som tillkallades i juni 1984 skall enligt direktiven (Dir 1984:23) även ta upp frågan om de kyrkliga valen. I direktiven anförs följande:

Frågan om de kyrkliga valen har ett nära samband med frågorna om mandatperiodens längd och den gemensamma valdagen för riksdagsval och kommunalval. Detta samband bör beaktas i kommitténs arbete.

I fråga om valen till kyrkofullmäktige kan konstateras att valdeltagandet f. n. är påfallande lågt. Det är därför angeläget att kommittén överväger på vilket sätt man kan främja ett ökat deltagande i dessa val.

Det har på olika håll påpekats att den administration som krävs för att genomföra valen till kyrkofullmäktige är tungrodd och onödigt kostnadskrävande. Mot den bakgrunden har riksskatteverket efter en utvärdering av erfarenheterna från 1982 års val förordat att det genomförs en förutsättningslös och grundläggande översyn av kyrkofullmäktigvalen. Jag delar riksskatteverkets uppfattning. Kommittén bör därför överväga kyrkofullmäktigvalens utformning även från dessa utgångspunkter.

1982 års kyrkokommitté (C 1982:05) har i uppdrag att utreda svenska kyrkans struktur på lokalplanet, m. m. I direktiven (1982:95) anförs bl. a. att i utredningsarbetet bör också uppmärksammas frågorna om vem som skall bära kostnaderna för de olika delarna av den kyrkliga verksamheten och vilka organ som bör utöva den kyrkokommunala beskattningsrätten.

*Tidigare riksdagsbehandling*

Vid 1976/77, 1979/80 och 1982/83 års riksmöten behandlades motionsförslag med i princip samma syfte som i de nu aktuella motionerna. Vid samtliga tillfällen avstyrkte konstitutionsutskottet motionerna som avslogs av riksda-

gen. År 1983 hänvisade utskottet till sitt uttalande i betänkande 1979/80:18, vari utskottet anförde bl. a. följande:

Utskottet vill erinra om att de kyrkliga kommunerna är långt mindre enhetliga än de borgerliga kommunerna. I ett stort antal församlingar finns över huvud taget inte kyrkofullmäktige. Församlingarna varierar också starkt när det gäller partiförhållanden. Ett partistöd som är kopierat efter vad som gäller i de borgerliga kommunerna är därför knappast den lämpligaste vägen för att generellt främja en förbättrad information om de kyrkokommunala frågorna.

I de pågående utredningarna i anslutning till stat–kyrka-problematiken berörs bl. a. frågor om de kyrkliga valen. Utredningarna arbetar med inriktningen att frågor om svenska kyrkans framtida ställning och arbetsformer skall behandlas av riksdag och kyrkomöte 1981. Enligt utskottets mening bör resultaten av det pågående utredningsarbetet avvaktas innan riksdagen tar något initiativ i den i motionen aktualiserade frågan.

Företrädare för centerpartiet och folkpartiet reserverade sig.

*1984 års kyrkomöte*

Vid 1984 års kyrkomöte behandlades en motion (1984:24) med förslag som syftade till införande av ett kyrkokommunalt partistöd. Kyrkolagsutskottet erinrade i sitt betänkande 1984:15 om konstitutionsutskottets ställningstaganden vid 1976/77, 1979/80 och 1982/83 års riksmöten.

Kyrkoutskottet anförde vidare följande:

I motsats till de uppfattningar som framkommit under riksdagsbehandlingen hävdar kyrkolagsutskottet att förhållandena nu motiverar att likartade regler om partistöd införs för kyrkans församlingar och samfälligheter. Genom nya bestämmelser i 1982 års lag om församlingar och kyrkliga samfälligheter kommer kyrkofullmäktige att inrättas i långt fler församlingar än tidigare. Ansvaret för församlingens informationsverksamhet har, i likhet med vad som skedde vid kommunallagsrevisionen år 1977, lyfts fram och preciserats. Behovet av och önskemålet om att öka uppmärksamheten omkring och intresset för de kyrkliga valen är starkt hos kyrkans folk. Utskottet instämmer därför i motionärernas uppfattning om att möjligheten till partistöd bör införas.

För att partistödet inte skall framstå som kopierat på vad som gäller för de borgerliga kommunerna bör bestämmelsen införas i lagen om kyrkofullmäktigeval och ersätta den nuvarande bestämmelsen om ersättning för valsedelskostnad.

## Den kommunala kompetensen

### Vårdnadsersättning

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:1405 av Sonja Rembo (m) och Ann-Cathrine Haglund (m) hävdas att samhällets subventionering av den kommunala barnomsorgen

*Rättelse:* S. 30, de tre sista raderna Står: förordningen (1984:644) Rättat till: lagen (1984:382)

är orättvis. Motionärerna anför att de föräldrar vilkas barn inte erhållit eller av olika skäl inte önskar kommunal daghemsplats måste skattevägen subventionera de familjer som har daghemsplats samtidigt som de själva får stå för hela kostnaden för omsorgen om de egna barnen. Ett antal kommuner har, sägs det, diskuterat möjligheterna för kommunerna att lämna vårdnadsersättning. Enligt nuvarande lagstiftning är det inte möjligt. Enligt motionärerna skulle rätt för kommunerna att inom ramen för sin ekonomi utbetala vårdnadsersättning ge dem en högre grad av självbestämmande. De förordar därför att familjeekonomiska kommittén skall få i uppdrag att utreda möjligheterna för kommunal vårdnadsersättning.

*Gällande rätt m. m.*

Frågan huruvida kommunal vårdnadsersättning är förenlig med de kommunala kompetensbestämmelserna har nyligen prövats genom kommunalbesvär. Kommunfullmäktige i Robertsfors beslöt den 11 september 1980 om kommunal vårdnadsersättning till föräldrar för vård av barn i åldern 1–2 år med 1 000 kr. per barn och månad. Beslutet överklagades hos länsstyrelsen i Västerbottens län. Klagandena gjorde gällande att beslutet inte avsåg någon kommunal angelägenhet. Länsstyrelsen upphävde den 4 december samma år beslutet med följande motivering:

Vårdnaden av barn regleras i 6 kap. föräldrabalken. Enligt 2 och 3 §§ åligger det vårdnadshavaren att i skilda avseenden dra försorg om barnet. Kommunfullmäktiges beslut innebär att ersättning av kommunala medel avses komma att utgå till ifrågavarande vårdnadshavare för något som utgör deras lagstadgade skyldighet. Detta kan inte vara en angelägenhet för kommunen, om inte den kommunala ersättningen grundas på en uttrycklig författningsbestämmelse. Någon sådan bestämmelse finns inte. Kommunfullmäktige har därför överskridit sin befogenhet.

Besvär över länsstyrelsens beslut anfördes hos regeringsrätten. I dom den 22 september 1981 gjorde regeringsrätten ej ändring i länsstyrelsens beslut.

Kommunfullmäktige i Lund har i juni 1984 beslutat att Lunds kommun fr. o. m. den 1 januari 1986 skall införa socialt bidrag till barnfamiljer. Kommunfullmäktige stöder sitt beslut på vissa bestämmelser i socialtjänstlagen (1980:620).

Kommunfullmäktiges beslut har överklagats till kammarrätten i Göteborg.

*Utredning*

Familjeekonomiska kommittén (S 1979:06) har avgett sitt huvudbetänkande (SOU 1983:14) Barn kostar. Utredningsuppdraget är därmed slutfört.

*Tidigare behandling*

Motioner (m samt c) med samma innebörd som den här aktuella har behandlats av riksdagen åren 1981 och 1983. Utskottet (KU 1981/82:6, KU 1982/83:21) redovisade vid bägge tillfällena regeringsrättens dom och framhöll att det står klart att lagstiftningen måste ändras för att det skall bli möjligt att införa kommunal vårdnadsersättning. Utskottet förklarade sig inte berett att förorda sådana lagändringar och avstyrkte alltså motionerna. Riksdagen följde utskottet. Företrädare för moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet reserverade sig år 1983 och uttalade sig för att regeringen borde lägga fram förslag om ändring av den kommunala kompetensen i fråga om vårdnadsersättning.

**Näringspolitiska frågor**

*Motionsmotivering*

Motion 1983/84:1387 av Margit Gennser (m) tar upp den kommunala kompetensen med avseende på näringslivet. Motionären anför att ökad kommunal handlingsfrihet är eftersträvansvärd. En förutsättning härför är att ramen för den kommunala kompetensen läggs bättre fast än vad som f. n. är fallet. Vad gäller den allmänna kommunala kompetensen bör kommunallagen få en modern utformning. Enligt motionen bör en kompetenslagstiftning bygga på en mycket restriktiv hållning vad gäller stöd till näringslivet. Den bör vidare betona vikten av att kommuner och landstingskommuner behandlar sina medlemmar lika, så att inte vissa medlemmar obehörigt gynnas eller missgynnas i förhållande till andra.

I motion 1983/84:381 av Sten Svensson (m) redovisas ett avtal som ingåtts mellan en kommun och en bank i samband med köp och försäljning av fast egendom. Beslut i det aktuella fallet fattades i kommunfullmäktige efter votering. Orsaken till att kommunfullmäktiges beslut inte överklagades genom kommunalbesvär torde enligt motionären främst bero på oklarhet om hur kommunallagen skall tolkas i dylikt fall. Han anser därför att frågan om kommunerna har kompetens eller skall ha befogenhet att ingå avtal i samband med köp och försäljning av fast egendom bör klarläggas. Detta kan lämpligen ske genom att stat-kommunberedningen får tilläggsdirektiv.

Enligt motion 1983/84:1399 av Martin Olsson (c) och Rosa Östh (c) har Uppsala kommuns beslut att bilda handelsbolag tillsammans med HSB aktualiserat frågan om kommun får ingå som delägare i ett handelsbolag.

Motionärerna menar att handelsbolags konstruktion med det solidariska ansvaret gör att det inte finns tillräckliga skäl för att kommun eller landstingskommun skall ha rätt att ingå i ett handelsbolag. Denna bolagsform kan nämligen medföra risker, eftersom kommunen inom ramen för det solidariska ansvaret kan drabbas av hela betalningsansvaret. De andra

formerna inom vilka kommunal verksamhet kan bedrivas är enligt motionärernas uppfattning tillräckliga.

*Gällande rätt*

I betänkandet (SOU 1982:20) Kommunerna och näringslivet sammanfattas rättsläget på följande sätt:

De kommunala befogenheterna med avseende på näringslivet är bara i några undantagsfall reglerade i speciallagstiftning. Sådan lagstiftning finns i fråga om turistväsendet och i fråga om sysselsättning för handikappade. I övrigt är man hänvisad till den allmänna kompetensbestämmelsen i 1 kap. 4 § KL enligt vilken kommunerna och landstingskommunerna själva får sköta sina angelägenheter. Sitt mera konkreta innehåll får denna paragraf genom en del uttalanden som regering och riksdag gjorde år 1948 då lagrummet fick sitt nuvarande sakliga innehåll. Den numera viktigaste källan för bestämning av paragrafens innehåll är regeringsrättens avgöranden i kommunalbesvärsmål. Under de drygt tre decennier som paragrafen har funnits till har det förekommit ett mycket stort antal avgöranden som närmare belyser just de kommunala befogenheterna med avseende på näringslivet. Detta redan på grund av sin kvantitet svåröverskådliga material är av särskilt intresse eftersom innehållet i 1 kap. 4 § KL inte är en gång för alla fastlagt utan har erkänts kunna variera efter samhällets och teknikens utveckling.

Kommunerna har av tradition en helt oomstridd rätt att engagera sig i en serie verksamhetsgrenar som enligt vanligt språkbruk är att anse som en del av det svenska näringslivet. Det handlar här i främsta rummet om engagemang i rörelser för att bygga och driva kollektivanläggningar av olika slag exempelvis hamnar, flygplatser, el-verk och va-verk eller för att lämna kollektivservice exempelvis på kommunikationsväsendets område. Formen för den kommunala insatsen i sådana rörelser är av underordnad betydelse. Det föreligger exempelvis stor frihet när det gäller att välja mellan att driva verksamheter av hithörande slag inom den kommunallagsreglerade organisationen eller i ett aktiebolag. Gränsen mellan denna del av näringslivet, där kommunerna har i stort sett fria händer, och den andra delen av näringslivet – av utredningen kallad det egentliga näringslivet – är teoretiskt oklar men vållar i praktiken inte några större bekymmer. Till det egentliga näringslivet är framför allt att hänföra varuproduktionen och främst då den industriella produktionen. I fråga om kommunernas och landstingskommunernas förhållande till denna del av näringslivet gäller flera i förarbeten och rättspraxis strängt upprätthållna restriktioner i fråga om kommunala ingripanden. Huvudregeln är att kommunerna inte får stödja enskilda företag. Denna regel har dock vissa undantag.

En kommun får vidta åtgärder som syftar till att allmänt främja näringslivets utveckling inom kommunen. Kommunerna får ställa i ordning byggklara industriområden och tillhandahålla lokaler för hantverk och småindustri med plats för flera företag. Kommunerna har också vissa om än mycket begränsade möjligheter att engagera sig i utställningar, mässor och andra former av kollektiv marknadsföring och branschstöd. Det är emellertid helt klart att näringslivets kapitalförsörjning i princip inte är någon kommunal angelägenhet.

Av huvudregeln följer att det inte är en kommunal angelägenhet att under normala förhållanden ge individuellt stöd till det egentliga näringslivet eller

att göra andra liknande ingripanden där. Källan för denna huvudregel är bl. a. ett flertal riksdagsbeslut om riktlinjer för regionalpolitiken och arbetsmarknadspolitiken. Utgångspunkten för dessa riksdagsbeslut har varit att behovet av samhälleligt stöd till näringslivet i princip skall tillgodoses av staten. Kommunerna och landstingskommunerna har emellertid en del extraordinära befogenheter på området. De flesta av dem är av nödrättslig natur. De viktigaste omständigheterna som kan rättfärdiga kommunala ingripanden i det egentliga näringslivet är sysselsättningskris i kommunen eller landstingskommunen, bortfall av enskild service av viktigare art och intresset av att skydda kommunala tillgångar som på nödrättslig grund eller på annan kompetensenlig grund har tillförts det enskilda näringslivet.

*Vissa pågående utredningar*

Stat–kommunberedningen (C 1983:02) tillkallades i mars 1983 för att utreda frågan om ökad samverkan mellan stat och kommun samt förenkling av statliga regler.

I direktiven erinras om att förutsättningarna att vidga den kommunala självstyrelsen har ökat under senare år. Framför allt har den senaste kommunindelningsreformen förbättrat möjligheterna för kommunerna att på egen hand sköta sina uppgifter. Vid utformningen av det statliga regelsystemet måste dock en avvägning ske mellan olika intressen. Önskemålet om lokalt självbestämmande måste vägas mot kraven på samordning, lika tillgång till samhällsservice och rättssäkerhet.

Det är angeläget, sägs det, att de kostnadsdrivande aspekterna på den statliga regleringen ägnas stor uppmärksamhet. Det är också viktigt att ta till vara de effektiviseringar som kan uppnås genom en förstärkt samverkan mellan statlig och kommunal verksamhet liksom inom den kommunala sektorn. Enligt direktiven bör syftet med översynsarbetet främst vara att föreslå förändringar i det statliga regelsystemet som leder till effektivitetshöjningar och kostnadsreduceringar i den kommunala verksamheten. Med den uppläggningen bör beredningens arbete bl. a. inriktas på att åstadkomma positiva kommunalekonomiska effekter samt effektivare former för kommunernas möjligheter att medverka i samhällets sysselsättningspolitik och att tillgodose behoven inom de prioriterade service- och vårdområdena.

Frågan om kommunernas och landstingens roll i näringspolitiken ingår i beredningens utredningsuppdrag. Beredningen bör analysera och överväga kommunernas och landstingskommunernas kompetens i närings- och sysselsättningspolitiken.

I detta sammanhang uttalar civilministern vidare följande:

Samhällets insatser inom dessa områden är ofta en fråga om samverkan mellan stat och kommun. Kommuner och landstingskommuner har i ökad utsträckning kommit att ägna sig åt närings- och sysselsättningspolitiska frågor. Detta har lett till en diskussion om kommunernas och landstingskommunernas lagenliga kompetens när det gäller dessa frågor. I olika sammanhang har också krav rests på en allmän översyn av gränserna för de kommunala insatserna.

Riksdagen begärde hösten 1979 en utredning med bl. a. redovisning av kommunernas nuvarande befogenheter i fråga om näringsfrämjande åtgärder. En sådan redovisning har nu gjorts av utredningen om kommunal kompetenslagstiftning i betänkandet (SOU 1982:20) Kommunerna och näringslivet. Betänkandet innehåller bl. a. en beskrivning av gällande rätt i fråga om kommunernas förhållande till näringslivet. Det har inte ingått i utredarens uppdrag att överväga några förändringar av den kommunala kompetensen i dessa frågor. Kommunernas roll när det gäller näringslivet har också tagits upp av industrisaneringsutredningen, som har haft till uppgift att utreda frågan om planmässig sanering efter industrinedläggningar. I utredningens betänkande (SOU 1982:10) Sanering efter industrinedläggningar föreslås att en särskild utredning görs om kommunernas kompetens inom näringslivssektorn. I ett flertal socialdemokratiska riksdagsmotioner begärs också att en översyn skall göras av ramarna för kommunernas insatser i näringspolitiken.

Det finns enligt min mening starka skäl att nu ta upp frågan om kommunernas och landstingskommunernas roll i närings- och sysselsättningspolitiken. Det har varit naturligt att ta olika initiativ på lokal och regional nivå för att främja näringslivets utveckling och öka sysselsättningen. Det nära samband som finns med de statliga åtgärderna inom dessa områden talar för att utredningsarbetet bör läggas hos beredningen. En naturlig utgångspunkt bör vara att analysera erfarenheterna av de kommunala näringslivsinsatserna samt belysa konsekvenserna av olika kommunala kompetensgränser inom näringslivsområdet. Statens industriverk har fått i uppdrag att kartlägga omfattning, inriktning och vissa samhällsekonomiska effekter av den kommunala näringspolitiken. Denna kartläggning bör bl. a. utgöra underlag för beredningens analyser. Beredningen bör vidare ta upp och pröva former för att uppnå ökad samverkan mellan olika statliga och kommunala organ samt företag och fackliga organisationer. I detta sammanhang bör beredningen överväga frågan om kommunal representation i styrelsen för större företag.

Stat- och kommunberedningen har den 13 september 1984 fått i uppdrag att göra en samlad bedömning av betänkandena (SOU 1982:13) Kommunalföretaget och (DsC 1983:6) Interkommunal samverkan i privaträttslig form samt betänkandet (DsC 1983:15) Kommunalförbund. Samtliga dessa betänkanden har remissbehandlats.

**Kommunal revision**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:1387 av Margit Gennser (m) diskuteras ingående den kommunala revisionens utformning och betydelse. Motionären anför att de förändringar som har aktualiserats genom senaste årens berättigade kritik av den kommunala sektorns tillväxt och byråkratisering förutsätter bl. a. en översyn av den kommunala revisionen. Ju självständigare kommunernas ställning blir, desto viktigare är det att ett fristående kontrollinstrument tillskapas även om en kommunal revision som ligger utanför den kommunala

förvaltningen kan uppfattas som "mindre kommunaldemokratisk" än det nuvarande systemet.

Sammanfattningsvis anförs följande:

Den kommunala revisionen har veterligen aldrig varit föremål för någon egentlig samlad analys. Det finns goda skäl att en sådan kommer till stånd. Syftet bör vara att utveckla revisionen till ett mera effektivt kontrollinstrument, som kompletterar laglighetskontrollen genom besvärsreglerna och minskar behovet av speciell statlig styrning. Frågorna om revisionens oberoende ställning, om politikers och tjänstemäns ansvar och om förhållandet till annan, främst statlig kontroll är av central betydelse. Åtskilliga uppslag finns, som antytts i det föregående, att hämta från erfarenheter från andra länder.

*Gällande regler m. m.*

*Revision.* I enlighet med kommunallagsutredningens förslag togs bestämmelserna om revision in i ett särskilt kapitel (5 kap.) i den nya kommunallagen. Härigenom markerades revisorernas oberoende ställning och självständighet i förhållande till förvaltningsorganen.

Enligt 5 kap. 1 § väljer nyvalda fullmäktige under år då val i hela riket av fullmäktige har ägt rum tre eller flera revisorer samt minst lika många revisorssuppleanter för granskning av de tre följande årens verksamhet. Beträffande valbarhet till revisor eller revisorssuppleant m. m. gäller i allt väsentligt samma regler för valbarhet till fullmäktige.

5 kap. 2 § innehåller jävsregler.

Enligt 5 kap. 3 § granskar revisorerna styrelsens och övriga nämnders verksamhet. De prövar om verksamheten har utövats på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande och om den kontroll som har utövats inom nämnderna är tillräcklig.

I fråga om valbarheten anförde kommunallagsutredningen (SOU 1974:99 s. 334) att behovet av att kunna tillföra revisionen sakkunskap utifrån numera tillgodoses genom att samtliga kommuner och landstingskommuner anlitar någon form av fackrevision. För de förtroendevalda revisorerna bör enligt utredningens mening i princip samma valbarhetsvillkor gälla som för andra förtroendeuppdrag. I propositionen (prop. 1975/76:187 s. 524) ansluter sig kommunministern till denna uppfattning.

*Tidigare behandling*

Vid behandlingen våren 1983 av förslag om skärpta krav på den kommunala revisionens oberoende och på kommunal revisors kompetens redovisade utskottet (KU 1982/83:21) gällande bestämmelser om den kommunala revisionen. Utskottet som avstyrkte förslagen hänvisade bl. a. till den verksamhet som bedrivs av Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet.

**Översyn av jävsregler**

*Motionsmotivering*

I motion 1983/84:471 av Lars Ernestam (fp) erinras om reglerna om jäv enligt 4 och 5 §§ förvaltningslagen (1971:290).

Med hänvisning till bestämmelserna om att rätt att anföra besvär mot kommunal nämnds beslut om jäv, anser motionären att den jävförklarade ledamotens ställning är så oklar att det är rimligt att nuvarande jävsregler ses över. Han konstaterar att förvaltningsrättsutredningens förslag i betänkandet (SOU 1983:73) endast innebär begränsade förändringar i nuvarande jävsregler.

Utredningen har, sägs det, uttalat sig för att en förutsättningslös översyn av jävsreglerna borde ske vid lämpligt tillfälle.

*Gällande regler*

Kommunallagens bestämmelser om jäv lämnas beträffande ledamot i fullmäktige i 2 kap. 13 § enligt vilken ledamot i fullmäktige inte får delta i ärende som personligen rör honom själv eller hans maka, föräldrar, barn eller syskon eller annan honom närstående.

Motsvarande regler finns i 3 kap. 9 § för ledamot i styrelsen och annan som har att handlägga ärende i styrelsen samt i 3 kap. 13 § för ledamöter i nämnd för oreglerad förvaltning.

Jävsbestämmelserna i förvaltningslagen (1971:290) lämnas i 4 och 5 §§.

Förvaltningslagens jävsregler gäller för ledamot av specialreglerad nämnd, t. ex. social-, hälsovårds- och byggnadsnämnd samt skolstyrelse och kommunal arbetstagare, tjänsteman, som handlägger ärende hos sådan nämnd. Dessa jävsregler har annat innehåll beträffande jävsgrunder, väsentligt strängare än kommunallagens både beträffande grundläggande materiella rekvisit och formella såsom ställföreträdar-, tvåinstans- och ombudsjäv vartill kommer ett allmänt förtroendejäv. I specialreglerad nämnd gäller de skärpta jävsreglerna även för ärenden, där beslut överklagas med kommunalbesvär och alltså om det kunnat fattas av enbart kommunallagsreglerad nämnd varit underkastat kommunallagsjäven. Ehuru förvaltningslagen saknar uttrycklig bestämmelse om att jävig ledamot (eller tjänsteman) skall avträda är detta förutsatt.

*Utredningsförslag*

Förvaltningsrättsutredningen (FRU) gör i sitt betänkande (SOU 1983:73) Ny förvaltningslag följande övervägande beträffande jäv.

FRU har stannat för att föreslå att man i samband med antagandet av en ny förvaltningslag behåller de nuvarande jävsreglerna med endast tre begränsade ändringar i sak samt f. ö. vissa formella jämkningar. Till denna ståndpunkt

har FRU kommit främst med hänsyn till att jäv är ett ämne av betydande räckvidd, som skär igenom ett stort antal lagar och andra författningar. Att vid denna översyn av förvaltningslagen ompröva jävsreglerna från grunden har FRU inte ansett motiverat. Det har inte framkommit någonting som tyder på sådana missförhållanden inom förvaltningen som gör ett så vittsyftande arbete påkallat i detta sammanhang. En annan sak är att en förutsättningslös översyn av jävsfrågor i allmänhet kan vara av värde vid lämpligt tillfälle.

**Kommunalbesvär**

*Motionsmotivering*

Enligt motion 1983/84:470 av Allan Ekström (m) har kommunfullmäktige i en sydsvensk kommun kringgått regeringsrättens dom genom att fatta nytt beslut i samma ärende.

Motionären anför att det måste från rättssäkerhetssynpunkter vara angeläget att med kraft slå vakt om den kontrollrätt rörande besluts laglighet, som medlemmarna i en kommun tillerkänns genom kommunallagen i form av kommunalbesvär. Det kan icke framstå annat än som stötande att en kommun skall ha möjlighet att rent av sabotera en domstols utslag på sätt som skett.

I motion 1983/84:1387 av Margit Gennser (m) hävdas att kommunallagens besvärsregler är föråldrade och inte klart avspeglar rättsläget. Motionären erinrar om de förslag till nya bestämmelser som kommunalbesvärskommittén har lagt fram. Hon förordar att regeringen skall lägga fram förslag som grundar sig på kommunalbesvärskommitténs betänkande som dock bör kompletteras med mera allsidiga överväganden och gränsdragning mellan kommunalbesvär och förvaltningsbesvär.

*Gällande bestämmelser*

Rätt att besvära sig över beslut av kommunfullmäktige och landsting tillkommer enligt 7 kap. 1 § KL varje medlem av kommunen resp. landstingskommunen. Medlem av kommun är enligt 1 kap. 3 § KL den som är kyrkobokförd i kommunen, äger fast egendom där eller är taxerad till kommunalskatt där. Medlem av landstingskommun är den som är medlem av kommun inom landstingskommunen.

I 1977 års kommunallag beskrivs fem grunder för kommunalbesvär. Den första är formell – att beslutet inte kommit till i laga ordning. De fyra övriga rör beslutets sakliga innehåll: om det står i strid med lag eller annan författning, om det på annat sätt överskrider kommunfullmäktiges (eller annan beslutsfattares) befogenhet, om det kränker klagandens enskilda rätt eller annars vilar på orättvis grund. De två sistnämnda besvärsgrunderna har till syfte att värna om enskilda invånare.

Besvärsgrunderna i kommunalbesvärsmål har i stort sett varit oförändrade sedan 1862 års kommunalreform. Med ledning av en lång tids praxis har därför med tiden ett antal konkreta principer för den kommunala kompetensen kunnat utformas. Lokaliseringsprincipen innebär att en angelägenhet måste uppbäras av ett till kommunen knutet intresse för att kunna bli föremål för kommunernas omvårdnad. Likställighetsprincipen ger uttryck för ett krav på att kommunmedlemmarna skall behandlas lika av kommunen. Vid avgiftsfinansierad verksamhet gäller en självkostnadsprincip, som innebär att det totala vederlag kommunen uppbär av dem som nyttjar verksamheten inte får väsentligt överstiga kommunens kostnader för denna. Vidare brukar man anse att förbud gäller i vissa hänseenden, bl. a. förbud mot att ge understöd åt enskild utan stöd i lag.

För att kunna göra undantag från de begränsningar av den kommunala kompetensen som gäller enligt kommunallagen eller enligt rättspraxis har särskilda kompetenslagar stiftats. Här kan nämnas lagen (1962:638) om rätt för kommun att bistå utländska studerande, lagen (1968:131) om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet, lagen (1969:596) om kommunalt partistöd, lagen (1970:663) om vissa befogenheter i fråga om sysselsättning för handikappade samt lagen (1975:494) om rätt för kommun och landstingskommun att lämna internationell katastrofhjälp.

I betänkandet (SOU 1982:20) Kommunerna och näringslivet lämnas en redogörelse för rättsfall rörande förhållandet mellan kommunal verksamhet och det som utredningen kallar det egentliga näringslivet under perioden 1926–1981.

*Utredningsförslag*

En utgångspunkt för kommunalbesvärskommitténs (Kn 1977:05) förslag i betänkandet (SOU 1982:41) Överklagande av kommunala beslut är att rätten för kommuninvånarna att anföra kommunalbesvär bör utformas så att den blir en viktig länk för att upprätthålla den kommunala demokratin. Utredarna föreslår därför att förbudet mot att besvära sig begränsas till beslut som gäller beredning eller verkställighet av fullmäktigebeslut. Kretsen av dem som har rätt att föra talan mot kommunen utvidgas också något. Ideella föreningar i allmänhet föreslås få kommunal besvärsrätt om föreningens styrelse har sitt säte i kommunen.

Beträffande besvärsgrunderna föreslår utredningen tre nya prövningsgrunder. Dessa överensstämmer i huvudsak med tre av de fem gamla besvärsgrunderna.

Ett kommunalt beslut skall enligt förslaget kunna upphävas om det kommit till i oriktig ordning, avser något annat än en kommunal angelägenhet, i något fall står i strid mot kommunallagen eller en föreskrift som skall tillämpas.

Besvärsinstansen kan enbart upphäva ett felaktigt beslut. Däremot kan

den inte sätta något nytt beslut i stället för det felaktiga eller ändra i det felaktiga beslutet. Detta är en grundregel som utredningen nu föreslår införd i lagen.

Utredarna diskuterar även gränsdragningen mellan kommunalbesvär och förvaltningsbesvär för olika typer av kommunala beslut. De försöker ange vissa principer för hur man väljer mellan de bägge typerna.

I betänkandet berörs frågan om efterlevnaden av rättsliga avgöranden som träffats i kommunalbesvärsväg. I detta sammanhang anför kommittén följande.

I vissa fall kan uppkomma oklara lägen när följdbeslut upphävs. När (såsom i RÅ 1972 ref. 68) det överklagade beslutet utgör endast en bekräftelse av ett tidigare beslut förändras formellt sett inte rättsläget av att det senare beslutet blir upphävt. Det tidigare beslutet står ju kvar och kan alltjämt tillämpas. Bestämmelsen i 7 kap. 6 § KL om återgång av verkställighet synes formellt sett inte utgöra något hinder häremot. Emellertid måste man utgå från det förhållandet att kommunalbesvärsinstitutet inte satt sin tillit till tvångsmedel gentemot kommunerna utan av gammalt förutsatt att kommunerna uppträder lojalt mot de rättsliga avgöranden som träffas i kommunalbesvärsväg. Man bör därför inte betrakta ett sådant upphävande som ett slag i luften utan snarare som ett viktigt besked till den berörda kommunen som bör vara vägledande för framtiden. (I prejudikatfall sträcker sig intresset för avgörandet även till andra kommuner.)

I fall där i enlighet med det nyss sagda prövning i kommunalbesvärsväg kan ske i efterhand beträffande en på det kommunala planet tidigare avgjord fråga kan det ändå hända att det väntade resultatet uteblir. Detta kan ha olika orsaker. Kommunalbesvärsprövningens huvudsakliga inriktning gäller frågan om det kommunala beslutet är lagenligt från offentligrättslig synpunkt. I vissa lägen kan vid upphävande av ett kommunalt beslut hinder mot återgång möta i form av civilrättsliga bindningar eller andra omständigheter som gör en ändring praktiskt omöjlig eller oförsvarlig med hänsyn till värden av ekonomiskt slag som står på spel. Vid upphävande föreligger det skyldighet för kommunen att noga pröva alla möjligheter till återgång av ett redan verkställt beslut. Därvid har kommunen att beakta sådana omständigheter som gör en rättelse ogenomförbar i praktiken. Problemet kan därför synas höra hemma huvudsakligen på det kommunala planet. Man kan emellertid inte helt bortse från de olägenheter som kan uppkomma när ett kommunalt beslut upphävs i ett läge där rättelse visar sig omöjlig att genomföra i praktiken. Det är därför naturligt att, även om ansvaret för dessa överväganden i första hand ligger hos kommunen, besvärsinstansen anser sig oförhindrad att vid beslutstillfället beakta föreliggande återgångshinder. På grundval av hittillsvarande rättspraxis kan någon entydig princip för dylik modifiering av den på KL grundade besvärsprövningen knappast hävdas.

Såsom nämnts kan det förekomma att åtgärder som innebär fullföljande av ett i och för sig otillåtet kommunalt engagemang får anses försvarliga med hänsyn till *överväganden av ekonomisk art*, exempelvis hänsyn till intresset av att undvika värdeförstöring. Ett för kommunen positivt avgörande kan sägas i dessa fall utgöra en extension av själva den offentligrättsliga kommunala kompetensregeln.

I betänkandet lämnas exempel på sådana fall där ekonomiska överväganden varit inblandade vid bedömningen av kommunala engagemang som i

övrigt varit tvivelaktiga från kompetenssynpunkt.

Demokratiberedningen har i tilläggsdirektiv (1984:1) fått i uppdrag att studera kommunallagens förhållande till den allmänna offentligrättsliga lagstiftningen, t. ex. förvaltningslagen (1971:290). Beredningen bör, sägs det, därvid överväga de synpunkter som förvaltningsrättsutredningen fört fram om förhållandet mellan en ny förvaltningslag och kommunallagen.

*Frågesvar*

I februari 1984 (RD 1983/84:88) svarade civilminister Bo Holmberg på frågor (1983/84:343 och 365) från Karin Ahrland (fp) och Görel Bohlin (m) om åtgärder mot beslut som strider mot kommunallagen.

Frågeställarna hänvisade till vissa uppgifter i pressen angående de omständigheter under vilka Sigtuna kommun har tecknat aktier i ett bolag. Enligt vad som uppges skulle kommunstyrelsen ha fattat beslutet om aktieteckningen trots att kammarrätten hade meddelat verkställighetsförbud i avvaktan på att anförda kommunalbesvär prövades.

Karin Ahrland frågade om justitieministern avser att vidta några åtgärder för att förhindra att kommuner på detta sätt kan bryta mot lagen.

Görel Bohlin frågade om justitieministern avser att granska de beskrivna företeelserna och att söka täppa till det glapp i lagstiftningen som tycks finnas.

## Utskottet

### Inledning

Utskottet behandlar i detta betänkande 15 motioner i kommunala frågor. Flera motioner syftar till att på olika sätt stärka den kommunala demokratin. Det gäller bl. a. sådana frågor som rör förändringar i kommunindelningen, inrättande av direktvalda kommunala organ, förbättringar vad beträffar de kommunala församlingarnas arbetsformer samt partiernas och de förtroendevaldas ekonomiska villkor i det kommunala arbetet. Den kommunala kompetensen och andra frågor med kommunalrättslig anknytning tas också upp i motionerna.

Till en början vill utskottet erinra om att sedan år 1977 då den nu gällande kommunallagen (1977:179) trädde i kraft har det kommunala området varit föremål för en rad förslag och utredningar. En grundläggande utgångspunkt härvidlag har just varit att söka stärka folkstyrelsen i kommuner och landsting. Bland de nya lagar som stiftats sedan år 1977 märks lagen (1979:408) om vissa lokala organ i kommunerna, lagen (1983:565) om politiska sekreterare i kommuner och landstingskommuner samt lagen (1984:382) om försöksverksamhet med en friare kommunal nämndorganisation.

Ett stort antal utredningsförslag har lagts fram under de senaste åren. Kommunaldemokratiska kommittén (Kn 1977:07) som avslutade sitt uppdrag 1983 har bl. a. presenterat förslag om lokala organ i kommuner, direktval av kommundelsorgan samt om lokala organ i landstingskommuner. Kommittén har även haft ansvaret för genomförande av ett större forskningsprojekt för utvärdering av kommunindelningsreformen. Andra utredningsförslag av intresse för de frågor som utskottet tar upp i det följande rör kommunerna och näringslivet, kommunalföretagen och överklagande av kommunala beslut.

Regeringen har härefter tillsatt två beredningar som har till uppgift att överväga ett flertal frågor rörande den kommunala självstyrelsen och demokratin samt den kommunala organisationen. Stat-kommunberedningen (C 1983:02) skall bl. a. se över formerna för samverkan mellan statlig och kommunal verksamhet samt för samverkan inom den kommunala sektorn. Beredningen skall vidare analysera och överväga kommunernas och landstingskommunernas roll i närings- och sysselsättningspolitiken samt överväga en eventuell vidgning av den kommunala kompetensen för att möjliggöra solidaritetsyttringar i internationella frågor.

1983 års demokratiberedning (C 1983:03) har fått i uppdrag bl. a. att pröva olika vägar för att ytterligare fördjupa den kommunala demokratin och därmed samhällsverksamhetens folkliga förankring.

I det följande redovisar utskottet under olika rubriker sina ställningstaganden till de förslag som tagits upp i motionerna.

**Kommunaldemokratiska frågor**

*Arbetsformerna i kommunfullmäktige* berörs i flera motioner. En utvidgning av rätten att framställa interpellationer och frågor förordar Karin Ahrland (fp) och Lars Ernestam (fp) i motion 1983/84:929. De anför att kommunfullmäktige endast borde kunna vägra interpellation eller frågor i två fall, nämligen om ämnet faller utanför fullmäktiges kompetensområde eller om besvarandet skulle kräva en orimligt omfattande och kostsam utredning.

I motion 1983/84:932 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c) föreslås att möjligheterna att införa debattregler i kommunallagen bör utredas. Debatterna i kommuner och landsting tenderar, enligt motionärerna, att bli allt längre. Vissa debattrestriktioner borde därför kunna införas som ett led i strävandena att förbättra villkoren för det kommunalpolitiska arbetet.

Enligt motion 1983/84:934 av Hans Nyhage (m) bör de regler om handläggning av ärenden som gäller för kommunfullmäktige även gälla för bordläggning av ärenden i kommunala nämnder och styrelser. Enligt nu gällande bestämmelser skall ärende bordläggas i fullmäktige om det begärs av minst en tredjedel av de närvarande ledamöterna. I styrelser och nämnder

krävs däremot endast vanlig majoritet för beslut om bordläggning.

Förslaget i vänsterpartiet kommunisternas motion 1983/84:1412 syftar till att skapa garantier för de små partierna till insyn i kommunala styrelsers och nämnders verksamhet.

Som utskottet redovisat i det föregående har 1983 års demokratiberedning till uppgift att bl. a. följa utvecklingen av de åtgärder som har vidtagits för att förbättra de förtroendevaldas arbetsförutsättningar samt vid behov lämna förslag till ytterligare åtgärder. Beredningen skall enligt tilläggsdirektiv (Dir 1984:1) göra en översyn av lagstiftningen om kommuner och landstingskommuner. Ett övergripande mål för beredningen är härvid att stärka de förtroendevaldas ställning i kommuner och landsting.

Förslagen i samtliga här aktuella motioner har till syfte att på olika sätt förbättra arbetsförutsättningarna för de förtroendevalda. Utskottet konstaterar att de frågor som motionärerna tagit upp ligger inom ramen för demokratiberedningens uppdrag och räknar därmed med att de kommer att behandlas av beredningen. Mot denna bakgrund anser utskottet inte påkallat att nu föreslå riksdagen att ta ytterligare initiativ med anledning av motionerna. Motionerna 1983/84:929, 932, 934 och 1412 får anses besvarade med vad utskottet anfört.

Centerpartiet förordar i motion 1983/84:1353 ett riksdagsuttalande av innebörd att alla förtroendevalda bör erhålla *arvode* enligt enhetliga regler. Utskottet vill erinra om att riksdagen våren 1983 beslöt (prop. 1983/84:97, KU 1983/84:28, rskr 347) att kommuner och landsting skulle få möjligheter att besluta om ersättning till förtroendevalda för förlorad arbetsförtjänst vid fullgörande av kommunala och landstingskommunala uppdrag.

Det bör tilläggas att de nya bestämmelserna om rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst trädde i kraft så sent som vid årsskiftet 1983-1984. Detta innebär att det gått alltför kort tid för att man skall ha en bestämd uppfattning om hur de nya bestämmelserna verkar. Utvecklingen på området följs av demokratiberedningen. Utskottet är med hänvisning till det anförda inte berett att föreslå riksdagen att göra en framställning till regeringen enligt yrkande 4 i motion 1983/84:1353.

Enligt samma motion samt motion 1983/84:2129 av Olov Johansson (c) och Karin Andersson (c) bör regeringen lägga fram förslag som gör det möjligt att inrätta *direkt valda lokala organ*.

Kommunaldemokratiska kommittén har i betänkandet (DsKn 1981:8) redovisat vilka principer som kan läggas till grund för direktval av lokala organ. En omfattande försöksverksamhet pågår f. n. i kommunerna. Kommunerna har genom lagen (1979:408) om vissa lokala organ i kommunerna fått större frihet att decentralisera sin verksamhet. Med stöd av denna lag pågår eller planeras försök med lokala organ. Våren 1984 beslöt riksdagen (prop. 1983/84:152, KU 1983/84:32, rskr 368) att en försöksverksamhet med ökat kommunalt självstyre skall genomföras i högst nio kommuner och tre landstingskommuner under en period av fyra år.

Enligt demokratiberedningens direktiv är det angeläget att försöksverksamheten med lokala organ fullföljs och vidareutvecklas. Beredningens arbete bör inriktas bl. a. på att genom försöksverksamhet i kommuner och landstingskommuner stimulera och utvärdera ny verksamhet.

Utskottet anser att det är av största vikt att olika former prövas i syfte att öka medborgarnas aktiva medverkan, delaktighet och ansvar i den kommunala verksamheten för att på det sättet stärka den kommunala demokratin. När det gäller införande av direktval till de lokala organen bör dock enligt utskottets mening ytterligare erfarenheter av den nu pågående försöksverksamheten erhållas innan definitiv ställning till denna fråga tas. Utskottet avstyrker alltså motion 1983/84:1353 yrkande 2 och motion 1983/84:2129 yrkande 1.

I centerns partimotion framhålls vidare att ytterligare *kommundelningar* är ett led i att stärka den kommunala demokratin. Motionärerna hävdar att regeringen har en alltför negativ inställning i denna fråga.

Denna fråga har behandlats av riksdagen vid åtskilliga tillfällen tidigare. I 1983 års budgetproposition (prop. 1982/83:100, bilaga 15) uttalas att gjorda utvärderingar visar att kommundelningar bl. a. leder till ekonomiska påfrestningar för berörda kommuner. Framställningar om delning av kommuner bör därför prövas restriktivt. Detta gäller särskilt i fall då den berörda kommunen motsätter sig en delning. Civilministern erinrade i detta sammanhang om att enligt 1 kap. 1 § lagen (1979:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar, får beslut om indelningsändring mot en berörd kommuns vilja meddelas endast om det finns synnerliga skäl.

Konstitutionsutskottet framhöll år 1983 (KU 1982/83:21) med anledning av motionsyrkanden med i huvudsak samma syfte som det nu föreliggande att kommundemokratiska skäl någon gång kan motivera att en kommun delas. Utskottet förordade emellertid att problemen med den kommunala demokratin i första hand bör lösas på annat sätt än genom ytterligare kommundelningar. Utskottet har inte funnit anledning att frångå denna ståndpunkt. Motion 1983/84:1353 yrkande 1 avstyrks alltså.

I motion 1983/84:2129 av Olof Johansson (c) och Karin Andersson (c) pekas på en rad frågor som de anser bör ingå i *demokratiberedningens utredningsuppdrag*. Olika former av kooperativ verksamhet bör utvecklas som alternativ till en utbyggnad av den offentliga sektorn eller till privatisering och avgiftsfinansiering. Motionärerna önskar vidare att demokratiberedningen skall närmare analysera och utreda vilka åtgärder som krävs för att fungerande lokalsamhällen skall kunna utvecklas. Initiativ bör tas till ett särskilt försöks- och utvecklingsprojekt om möjligheterna att utnyttja datateknikens och mikroelektronikens utveckling för att stärka närmiljöns servicestruktur. Hemställan i motionen går ut på att riksdagen skall göra ett uttalande enligt vad som anförts i motionen.

Enligt utskottets uppfattning är det stora och viktiga problem som

motionärerna har aktualiserat. Det bör nämnas att under senare år har kooperativ verksamhet behandlats i det översynsarbete om relationerna mellan samhället och folkrörelserna som pågår inom civildepartementet. Inom ramen för detta arbete har två rapporter som berör kooperativ verksamhet utarbetats.

Utskottet konstaterar att motionärernas frågeställningar ligger väl i linje med demokratiberedningens uppdrag. Beredningen skall bl. a. belysa de nya kooperativa verksamhetsformer som utvecklats för skötseln av vissa gemensamma angelägenheter. Vidare har beredningen att studera olika aspekter på det s. k. brukarinflytandet och brukarmedverkan. I fråga om service och information anges i direktiven att beredningen bör studera hur informationsteknologin och de nya medierna kan utnyttjas för att vidga och fördjupa den kommunala demokratin. Med hänsyn till vad som anförts anser utskottet att det inte f. n. finns anledning för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionen i här berörd del. Motion 1983/84:2129 yrkande 3 avstyrks följaktligen.

Förslag som rör *partistöd* läggs fram i tre motioner. Av dessa tar en upp det kommunala partistödet medan två behandlar det kyrkokommunala. Per-Olof Strindberg (m) kritiserar i motion 1983/84:1408 den nuvarande utformningen av det kommunala partistödet. Han anser att det bör göras en översyn av stödet varvid man bör överväga att det får samma utformning som partistödet på statlig nivå.

Utskottet har vid sin behandling åren 1981, 1982 och 1983 av förslag med samma syfte som det nu föreliggande hänvisat till den koppling mellan partistödet på statlig och kommunal nivå som gjordes i 1972 års partistödsbeslut. Frågan om det kommunala partistödets konstruktion har därför ansetts endast böra prövas inom ramen för en allmän översyn av partistödet, vilken bör föregås av förhandlingar mellan de politiska partierna. Som tidigare redovisats ingår en undersökning av det kommunala partistödet i demokratiberedningens arbetsuppgift. Beredningen skall ta fram uppgifter om stödåtgärdernas omfattning på nationell, regional och lokal nivå, i vilken utsträckning medel omfördelas mellan olika nivåer inom de politiska partierna och vilka modeller för beräkning av det kommunala partistödet som i praktiken tillämpas i kommuner och landstingskommuner.

Enligt utskottets mening kan det uppkomma behov av partiledaröverläggningar om formerna för det nuvarande partistödet såsom ett resultat av den kartläggning som nu sker inom demokratiberedningen. Denna beräknas enligt vad utskottet erfarit vara avslutad i början av år 1985.

Förslagen i motionerna 1983/84:294 av Bertil Fiskesjö (c) och Sven-Erik Nordin (c) samt 1983/84:745 av Gunnar Thollander (s) och Thure Jadestig (s) syftar till att kyrkokommunalt partistöd skall införas. Härigenom skulle, enligt motionärerna, möjligheterna öka till information om de kyrkliga frågorna och intresset stimuleras för kyrkofullmäktigevalen.

Förslag i samma syfte har på utskottets förslag vid flera tillfällen tidigare

avvisats av riksdagen. Utskottet har därvid erinrat om att de kyrkliga kommunerna är långt mindre enhetliga än de borgerliga kommunerna. I ett stort antal kommuner finns över huvud inte kyrkofullmäktige. Vidare varierar församlingarna starkt när det gäller partiförhållandena.

Vid 1984 års kyrkomöte behandlades en motion (1984:24) om införande av ett kyrkokommunalt partistöd. I sitt av kyrkomötet godkända betänkande LU 1984:15 anslöt sig kyrkolagsutskottet till motionärernas uppfattning om att möjligheterna till ett partistöd bör införas.

Kyrkolagsutskottet hävdade att förhållandena nu ändrats då 1982 års lag om församlingar och kyrkliga samfälligheter medför att kyrkofullmäktige kommer att inrättas i långt fler församlingar än tidigare. Vidare har ansvaret för informationsverksamheten lyfts fram och preciserats.

I folkstyrelsekommitténs (Ju 1984:05) uppdrag ingår bl. a. att överväga på vilket sätt man kan främja ett ökat deltagande i valen till kyrkofullmäktige.

Utskottet har som nyss framgått i fråga om det kommunala partistödet uttalat att det kan bli aktuellt med partiledaröverläggningar om partistödsfrågor. Enligt utskottets mening är det i så fall lämpligt att frågan om ett kyrkokommunalt partistöd behandlas i detta sammanhang. Vad utskottet anfört med anledning av motionerna 1983/84:1408, 1983/84:294 och 1983/1983/84:745 bör ges regeringen till känna som riksdagens mening.

**Kompetensfrågor**

Den grundläggande kompetensregeln finns i 1 kap. 4 § kommunallagen (1977:179) . Enligt denna får kommun och landstingskommun själva vårda sina angelägenheter. Denna bestämmelse har i sak oförändrad överflyttats från tidigare kommunallagar.

Utskottet har i det föregående redovisat regler och rättspraxis beträffande kommunalbesvär. I korthet gäller att beslut av kommunfullmäktige och landstinget får överklagas av den som är medlem av kommunen resp. landstingskommunen. Besvären får grundas endast på omständigheter som innebär att beslutet ej har tillkommit i laga ordning, står i strid mot lag eller annan författning, på annat sätt överskrider kommunfullmäktiges eller landstingets befogenheter, kränker klagandens enskilda rätt eller annars vilar på orättvis grund.

Med ledning av en lång tids praxis har ett antal konkreta principer för den kommunala kompetensen utformats. Lokaliseringsprincipen innebär att som en kommunal angelägenhet ej anses uppgift som saknar anknytning till kommunens område eller dess medlemmar. Likställighetsprincipen kräver att kommunens medlemmar behandlas lika så att inte vissa medlemmar obehörigen gynnas eller missgynnas i förhållande till andra. Vid avgiftsfinansierad verksamhet gäller en självkostnadsprincip som innebär att kommunala avgifter skall bestämmas så att de ej överskrider självkostnaden. Vidare gäller att en kommun ej får lämna ekonomiskt stöd åt enskild eller driva

näringsverksamhet i annat fall än då det på särskild grund är tillåtet.

I motion 1983/84:1405 av Sonja Rembo (m) och Ann-Cathrine Haglund (m) föreslås att möjligheterna att införa *kommunal vårdnadsersättning* till föräldrar för vård av eget barn skall utredas. Motionärerna föreslår att familjeekonomiska kommittén (S. 1979:06) bör få detta utredningsuppdrag.

Utskottet vill erinra om att denna kommitté avgett sitt slutbetänkande (SOU 1983:14) Barn kostar och alltså slutfört sitt arbete.

Utskottet har vid flera tillfällen avvisat motionsförslag om lagstiftning i syfte att införa kommunal vårdnadsersättning. Utskottet har inte funnit anledning att frångå sin tidigare ståndpunkt och avstyrker alltså motionen.

Den kommunala kompetensen i *näringspolitiska frågor* behandlas i tre motioner.

Med hänvisning till ett speciellt fall begär Sten Svensson (m) i motion 1983/84:381 att frågan om kommunernas kompetens att ingå avtal i samband med köp och försäljning av fast egendom bör klarläggas. Motionären anser att detta lämpligen kan ske genom att stat-kommunberedningen (C 1983:03) får tilläggsdirektiv. Hemställan i motion 1983/84:1399 av Martin Olsson (c) och Rosa Östh (c) syftar till en ändring i kommunallagen innebärande förbud för kommunerna att ingå i handelsbolag. Denna bolagsform kan, säger motionärerna, medföra ekonomiska risker, då kommunerna inom ramen för det solidariska ansvaret kan få ta på sig hela betalningsansvaret. Ett yrkande i motion 1983/84:1387 av Margit Gennser (m) går ut på att regeringen skall lägga fram förslag om en bättre reglering av den kommunala kompetensen.

Utskottet har i det föregående ingående redogjort för stat-kommunberedningens utredningsuppdrag. I direktiven påpekas att samhällets insatser inom dessa områden ofta är en fråga om samverkan mellan stat och kommun. Kommuner och landstingskommuner har i ökad utsträckning kommit att ägna sig åt närings- och sysselsättningspolitiska frågor. Detta har lett till en diskussion om kommunernas och landstingskommunernas lagenliga kompetens när det gäller dessa frågor.

Det finns, sägs det i direktiven, starka skäl att nu ta upp frågan om kommunernas och landstingskommunernas roll i närings- och sysselsättningspolitiken. Beträffande beredningens arbete anges bl. a. att en utgångspunkt bör vara att analysera erfarenheterna av de kommunala näringslivsinsatserna samt belysa konsekvenserna av olika kommunala kompetensgränser inom näringslivsområdet.

Våren 1983 uttalade sig utskottet för att en översyn av den kommunala kompetensen på det näringspolitiska området borde komma till stånd. Utskottet finner det därför tillfredsställande att denna fråga nu blir utredd. Vad avser förslagen i motionerna torde dessa ligga inom ramen för stat-kommunberedningens arbete. Mot bakgrund av vad som anförts finner utskottet inte att riksdagen har anledning att göra någon framställning till regeringen enligt här aktuella yrkanden i motionerna 1983/84:381, 1983/84:1387 yrkande 2 och 1983/84:1399.

I motion 1983/84:2129 av Olof Johansson (c) och Karin Andersson (c) begärs att regeringen skall lämna redovisning och förslag om den *statliga förhyrningen av lokaler* inom Storstockholms kärnområde. Motionärerna hänvisar till ett regeringsbeslut från år 1981 enligt vilken byggnadsstyrelsen i planeringen för den statliga lokalförsörjningen skall beakta möjligheterna att begränsa totalkostnaderna samt att förbättra den bristande balansen i relationen mellan arbetsplatser och bostäder inom Storstockholms olika delar.

Byggnadsstyrelsen har lokalansvaret för största delen av den statliga civila verksamheten bl. a. i Storstockholmsområdet. I sina anslagsframställningar för varje nytt budgetår redovisar byggnadsstyrelsen bl. a. lokalhållningen, i vilken ingår förvaltning av befintligt fastighetskapital samt anskaffning av lokaler. På detta område gäller vissa riktlinjer som bl. a. bygger på ett stort antal regeringsbeslut.

Syftet med det här aktuella förslaget är i första hand att få till stånd en bättre balans mellan arbetsplatser och bostäder i olika delar av Storstockholmsområdet.

Enligt vad utskottet inhämtat undersöker byggnadsstyrelsen kontinuerligt om det finns möjligheter att flytta myndigheter till lokaler utanför de centrala delarna av Stockholm. Utskottet hänvisar till det i det föregående redovisade uttalandet av arbetsmarknadsutskottet (AU 1981/82:23) och anser för sin del icke påkallat att i detta sammanhang föreslå riksdagen att göra den i motionen föreslagna framställningen till regeringen. Motionen i här aktuell del (yrkande 4) avstyrks följaktligen.

**Övriga kommunalrättsliga frågor**

En översyn av *den kommunala revisionen* föreslås i motion 1983/84:1387 (yrkande 4) av Margit Gennser (m). Syftet med denna översyn bör, säger motionären, vara att utveckla revisionen till ett mer effektivt kontrollinstrument, som kompletterar den laglighetskontroll som sker genom besvärsreglerna.

Då utskottet år 1983 avvisade förslag med i huvudsak samma syfte som det nu föreliggande hänvisade utskottet bl. a. till den verksamhet på revisionsområdet som bedrivs av Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet. Enligt vad utskottet erfarit anlitar det övervägande flertalet kommuner någon form av fackrevision, i huvudsak då genom revisionskontor knutna till Kommunförbundets länsavdelningar.

Utskottet finner inte anledning att frångå sitt tidigare ställningstagande. Motionen i här aktuell del avstyrks sålunda.

Ytterligare ett förslag (yrkande 1) i samma motion går ut på att *statligt styrd kommunal planering* bör avvecklas. Motionären önskar att regeringen skall lägga fram förslag härom. Hon åberopar en sammanställning av olika kommunala planeringsformer som lämnas i betänkandet (SOU 1982:37)

Kommunal planering i förändring och hävdar att flertalet planeringsformer kan avvecklas.

Utskottet har i det föregående översiktligt redovisat förslagen i betänkandet samt det svar på en interpellation i denna fråga av Margit Gennser som civilminister Holmberg lämnade i november 1983 (RD 1983/84:18). Av svaret framgår att stat-kommunberedningen har i uppdrag att göra en översyn av de planeringsformer som tillskapades under 1960- och 1970-talen.

Med hänsyn till vad som anförts avstyrker utskottet yrkande 1 i motion 1983/84:1387.

Bestämmelserna om *kommunalbesvär* tas upp i två motioner. I motion 1983/84:470 av Allan Ekström (m) föreslås att kommunallagen skall ändras så att kommunalt organ inte skall ha rätt att sätta sig över domstols utslag genom att fatta beslut i samma sak. Motionären hänvisar till ett fall då kommunfullmäktige i en sydsvensk kommun kringgått regeringsrättens dom genom att fatta nytt beslut i samma ärende.

Reglerna för kommunalbesvär är föråldrade och avspeglar inte klart rättsläget hävdas i motion 1983/84:1387 (yrkande 3) av Margit Gennser (m). Motionären önskar att regeringen skall lägga fram förslag som grundar sig på kommunalbesvärskommitténs betänkande. Detta bör dock kompletteras med överväganden av gränsdragningen mellan kommunalbesvär och förvaltningsbesvär.

Fall av i princip samma karaktär som det i motion 1983/84:470 redovisade har föranlett frågor i riksdagen. Civilministern underströk i sitt svar den 18 oktober 1984 att det är oacceptabelt att kommunala organ eller förtroendevalda sätter sig över givna regler för den kommunala verksamheten eller trotsar domstolarnas avgöranden i kommunalbesvärsmål. Civilministern anförde vidare bl. a. följande.

I första hand har beslutsfattarna att ta sitt politiska ansvar inför väljarna. Låt mig tillägga att de förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner också har ett ansvar för den kommunala självstyrelsen som sådan. Den långtgående frihet som kommunerna har i svenskt samhällsskick förutsätter att man från kommunal sida följer de lager som riksdagen har stiftat.

Rättsordningen tillhandahåller dessutom ett system med sanktioner mot oriktiga kommunala förfaranden.

Utskottet vill understryka vikten av vad civilministern uttalar. En grundläggande förutsättning är att kommunerna uppträder lojalt mot de rättsliga avgöranden som träffas i kommunal besvärsväg. Så sker också i det helt övervägande antalet fall.

I detta sammanhang bör, som kommunalrättskommittén påpekar, även beaktas att i vissa lägen vid upphävande av ett kommunalt beslut hinder mot återgång kan möta i form av civilrättsliga bindningar eller andra omständigheter som gör en ändring praktiskt omöjlig eller oförsvarlig med hänsyn till värden av ekonomiskt slag som står på spel. Därvid har kommunen att ta hänsyn till sådana omständigheter som gör en rättelse ogenomförbar i

praktiken. Med hänsyn till vad som anförts avstyrker utskottet motion 1983/84:470.

Vad beträffar förslaget i motion 1983/84:1387 vill utskottet hänvisa till att demokratiberedningen genom tilläggsdirektiv (Dir. 1984:1) har fått i uppdrag att studera kommunallagens förhållande till den allmänna offentligrättsliga lagstiftningen, t. ex. förvaltningslagen (1971:290). Beredningen skall därvid ta upp frågorna om förhållandet mellan kommunallagen och förvaltningslagen med utgångspunkt i vad förvaltningsrättsutredningen förordat i betänkandet (SOU 1983:73) Ny förvaltningslag. Mot denna bakgrund anser utskottet att syftet med nu ifrågavarande motionsyrkande är tillgodosett. Det finns alltså inte anledning för riksdagen att göra någon framställning till regeringen med anledning av motion 1983/84:1387 yrkande 3.

En översyn av *reglerna för jäv* begärs i motion 1983/84:471 av Lars Ernestam (fp). Motionären hänvisar till att förvaltningsrättsutredningen i betänkandet (SOU 1983:73) Ny förvaltningslag bl. a. uttalat att en förutsättningslös översyn av jävsfrågan i allmänhet kan vara av värde.

Frågan om kommunallagens förhållande till den allmänna offentligrättsliga lagstiftningen skall, som utskottet påpekat i det föregående, studeras av demokratiberedningen. I detta sammanhang skall beredningen ta upp de i betänkandet berörda frågorna om förhållandet till förvaltningslagen. Beredningens överväganden i denna fråga kommer att redovisas i ett särskilt principbetänkande våren 1985. Utskottet anser att resultatet av pågående arbete bör avvaktas. Motionen får anses besvarad med det anförda.

**Utskottets hemställan**

Utskottet hemställer

1. beträffande *arbetsformer i kommunala församlingar*
   att riksdagen
   a) avslår motion 1983/84:929 (interpellation och frågor),
   b) avslår motion 1983/84:932 (debattregler),
   c) avslår motion 1983/84:934 (bordläggning),
   d) avslår motion 1983/84:1412 (insyn i styrelser och nämnder).
2. beträffande *arvodesersättning*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:1353 yrkande 4,
3. beträffande *direkt valda lokala organ*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:1353 yrkande 2 och motion 1983/84:2129 yrkande 1,
4. beträffande *kommundelningar*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:1353 yrkande 1,
5. beträffande *demokratiberedningens uppdrag*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:2129 yrkande 3,
6. beträffande *partistöd på kommunal och kyrkokommunal nivå*
   att riksdagen med anledning av motion 1983/84:1408 samt motio-

nerna 1983/84:294 och 1983/84:745 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

7. beträffande *kommunal vårdnadsersättning*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1405,

8. beträffande *näringspolitiska frågor*
att riksdagen
a) avslår motion 1983/84:381,
b) avslår motion 1983/84:1387 yrkande 2,
c) avslår motion 1983/84:1399,

9. beträffande *avveckling av viss kommunal planering*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1387 yrkande 1,

10. beträffande *redovisning av statlig förhyrning av lokaler i Storstockholmsområdet*
att riksdagen avslår motion 1983/84:2129 yrkande 4,

11. beträffande *kommunal revision*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1387 yrkande 4,

12. beträffande *kommunalbesvär*
att riksdagen
a) avslår motion 1983/84:470,
b) avslår motion 1983/84:1387 yrkande 3,

13. beträffande *översyn av jävsregler*
att riksdagen avslår motion 1983/84:471.

Stockholm den 25 oktober 1984

På konstitutionsutskottets vägnar
OLLE SVENSSON

*Närvarande:* Olle Svensson (s), Yngve Nyquist (s), Bertil Fiskesjö (c), Wivi-Anne Cederqvist (s), Kerstin Nilsson (s), Gunnar Björck i Värmdö (m), Sven-Erik Nordin (c), Elisabeth Fleetwood (m), Karin Ahrland (fp), Nils Berndtson (vpk), Ove Eriksson (m), Ingvar Björk (s), Lahja Exner (s), Ove Karlsson (s) och Ingrid Fägersten (m).

## Reservationer

**1. Arvodesersättning** (mom. 2)

Bertil Fiskesjö och Sven-Erik Nordin (båda c) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 32 som börjar "Det bör" och slutar "motion 1983/84:1353" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning att de nu gällande reglerna för

ersättning till förtroendeman för förlorad arbetsförtjänst bör omprövas. Arvodena bör självfallet utgå efter en enhetlig princip men det måste åligga kommunerna att tillse att arvodesnivån är sådan att flertalet inkomsttagare kan åta sig kommunala uppdrag utan att förlora ekonomiskt på dessa. Redan inom den nuvarande lagstiftningens ram finns möjligheter till förbättringar, t. ex. genom att – som sker på vissa håll – ersätta inte bara själva arbetstiden utan också den restid som åtgår för att fullgöra uppdraget. På liknande sätt borde man kunna utge arvodesersättning för del av eller hela arbetstiden om en anställd måste vara ledig ett helt arbetsskift för att kunna närvara vid ett kort sammanträde. Ett sådant system skulle underlätta för stora grupper, t. ex. deltidsanställda, pensionärer, egenföretagare och studerande, att engagera sig i politiskt arbete.

Vad utskottet här anfört bör ges regeringen till känna.

*dels* att utskottet under 2 bort hemställa

2. beträffande *arvodesersättning*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1353 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

**2. Direkt valda lokala organ** (mom. 3)

Bertil Fiskesjö (c), Sven-Erik Nordin (c) och Karin Ahrland (fp) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 33 som börjar "Utskottet anser" och slutar "yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar med tillfredsställelse det stora intresse som finns i kommunerna för att inrätta lokala organ. Detta är en väg att öka medborgarnas aktiva medverkan och delaktighet i den kommunala verksamheten och därigenom stärka den kommunala demokratin. Det är därför viktigt att den nu pågående försöksverksamheten byggs ut och får en bättre lokal förankring genom att ledamöterna i de lokala organen väljs direkt av dem som bor i resp. område eller stadsdel. Härigenom skulle de lokala organen komma att vara representativa för den lokala befolkningen.

Utskottet noterar med beklagande att demokratiberedningens uppdrag inte innefattar att utarbeta förslag till direkta val av kommundelsorgan. Enligt utskottets mening bör beredningen genom tilläggsdirektiv få i uppgift att snarast utarbeta förslag om inrättande av direkt valda lokala organ.

*dels* att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *direkt valda lokala organ*

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84:1353 yrkande 2 och 1983/84:2129 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

*Rättelse:* S. 42, rad 2 Tillkommer nya namnunderskrifter.
S. 46 Tillkommer: **7. Kommunal revision** --- översynen.

**3. Kommundelningar** (mom. 4)

Bertil Fiskesjö (c), Gunnar Biörck i Värmdö (m), Sven-Erik Nordin (c), Elisabeth Fleetwood (m), Karin Ahrland (fp), Ove Eriksson (m) och Ingrid Fägersten (m) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 33 som börjar "Konstitutionsutskottet framhöll" och slutar "avstyrks alltså" bort ha följande lydelse:

När det gäller frågan om kommundelning är det enligt utskottets mening viktigt att söka finna den bästa lösningen i det enskilda fallet. Det är inte konstruktivt att, som regeringen synes göra, inta en principiellt restriktiv hållning. Utskottet anser liksom motionärerna att en sådan åtgärd i många fall kan vara ett medel att stärka den kommunala demokratin. Vad utskottet här anfört bör ges regeringen till känna.

*dels* att utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *kommundelningar*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1353 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

**4. Demokratiberedningens uppdrag** (mom. 5)

Bertil Fiskesjö och Sven-Erik Nordin (båda c) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 33 som börjar "Enligt utskottet" och på s. 34 slutar "avstyrks följaktligen" bort ha följande lydelse:

Motionärernas förslag syftar till att förändra den offentliga sektorns verksamhet och att finna nya former för vård av och omsorg om barn, äldre och andra i behov av hjälp. Utskottet delar motionärernas uppfattning att en utbyggnad av olika former av kooperativ verksamhet skulle kunna utgöra ett alternativ till en utbyggnad av den offentliga sektorn eller till omfattande privatisering och avgiftsfinansiering. En kooperativ verksamhet skulle även bidra till ökad samverkan på lokal nivå och tillgodose människors behov av delaktighet och gemenskap. Om kooperativ verksamhet skall kunna bli ett alternativ till den offentliga sektorn krävs det olika åtgärder. Då måste vissa lagar och regler som nu lägger hinder i vägen för kooperativa verksamheter inom den offentliga sektorn ändras. Skatteregler, statsbidrag och låneregler bör bli föremål för översyn. Utskottet anser att demokratiberedningen bör få i uppdrag att göra en sådan översyn. I detta sammanhang bör beredningen även ta upp frågan om vilka åtgärder som krävs för att främja en utveckling mot fungerande lokalsamhällen. Ytterligare en fråga som beredningen bör analysera är hur utvecklingen inom datatekniken och mikroelektroniken kan utnyttjas i samhällsplaneringen.

Vad utskottet här anfört med anledning av motion 1983/84:2129 bör ges regeringen till känna.

*dels* att utskottet under 5 bort hemställa

5. beträffande *demokratiberedningens uppdrag*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:2129, yrkande 3, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

**5. Kommunal vårdnadsersättning** (mom. 7)

Bertil Fiskesjö (c), Gunnar Biörck i Värmdö (m), Sven-Erik Nordin (c), Elisabeth Fleetwood (m), Ove Eriksson (m) och Ingrid Fägersten (m) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 36 som börjar "Utskottet har" och slutar "alltså motionen" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser liksom motionärerna att samhällets stöd till barnfamiljerna bör utgå som en vårdnadsersättning som är neutral i förhållande till den form av barnomsorg som den enskilda familjen väljer. Härigenom skapas förutsättningar för valfrihet och större ekonomisk rättvisa mellan olika former av barntillsyn.

I flera kommuner har man efterlyst möjligheten att ge kommunal vårdnadsersättning till föräldrar för vård av egna barn. När frågan prövades för några år sedan kom regeringsrätten till slutsatsen att detta inte kunde ske med direkt stöd i KL. I någon kommun har man beslutat om en form av vårdnadsersättning med stöd av den nya socialtjänstlagen (1980:620). Detta beslut har överklagats och prövas nu av förvaltningsdomstol. Det är enligt utskottets mening angeläget att KL ändras så att tveksamheten om kommuns rätt att ge vårdnadsersättning undanröjs. Denna fråga bör snarast utredas. Vad utskottet här anfört bör ges regeringen till känna.

*dels* att utskottet under 7 bort hemställa

7. beträffande *kommunal vårdnadsersättning*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1405 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

**6. Näringspolitiska frågor** (mom. 8)

Gunnar Biörck i Värmdö, Elisabeth Fleetwood, Ove Eriksson och Ingrid Fägersten (alla m) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 36 som börjar "Våren 1983" och slutar "och 1983/84:1399" bort ha följande lydelse:

Med hänsyn till att utskottet våren 1983 framhöll att den kommunala kompetensen på det näringspolitiska området borde ses över konstaterar utskottet med tillfredsställelse att frågan nu kommer att utredas. Vad avser förslagen i motionerna torde dessa ligga inom ramen för stat-kommunberedningens arbete.

I fråga om beredningens arbete vill utskottet ansluta sig till de synpunkter

som förs fram i motion 1983/84:1387, nämligen att en kompetenslagstiftning bör bygga på en mycket restriktiv inställning i fråga om stöd till näringslivet. Vidare är det viktigt att det klart slås fast att kommuner och landstingskommuner skall behandla sina medlemmar lika.

Vad utskottet har anfört om grunderna för lagstiftning om den kommunala kompetensen bör ges regeringen till känna. Beträffande förslagen i motionerna 1983/84:381 och 1983/84:1399 torde dessa ligga inom ramen för stat-kommunberedningens uppdrag. Motionerna avstyrks sålunda.

*dels* att utskottet under 8 bort hemställa

8. beträffande *näringspolitiska frågor*

att riksdagen

a) (=utskottet),

b) med bifall till motion 1983/84:1387 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

c) (=utskottet).

**7. Kommunalbesvär** (mom. 12)

Gunnar Biörck i Värmdö, Elisabeth Fleetwood, Ove Eriksson och Ingrid Fägersten (alla m) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 38 som börjar "I detta" och på s. 39 slutar "motion 1983/84:470" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar dock med beklagande att det i fler fall än det i motion 1983/84:470 åberopade har förekommit att kommunala organ eller förtroendevalda sätter sig över givna regler för den kommunala verksamheten eller trotsar domstolarnas avgöranden i kommunalbesvärsmål. Det är enligt utskottets mening icke acceptabelt att kommun skall kunna sabotera en domstols utslag. Regeringen bör därför lägga fram förslag till ändring av kommunallagen innebärande att kommunalt organ inte skall ha rätt att sätta sig över domstolsutslag genom att fatta nytt beslut i samma ärende samt föreslå former för sanktioner mot kommuner som överträder lagen. Vad utskottet här anfört bör ges regeringen till känna. Motion 1983/84:470 tillstyrks sålunda.

*dels* att utskottet under 12 bort hemställa

12. beträffande *kommunalbesvär*

att riksdagen

a) med bifall till motion 1983/84:470 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

b) (=utskottet).

## Särskilda yttranden

**1. Arbetsformer i kommunala församlingar** (mom. 1)

Nils Berndtson (vpk) anför:

Det är enligt min uppfattning angeläget att även små partier garanteras möjlighet att följa arbetet i styrelser och nämnder. Detta är en förutsättning för att även representanterna för dessa partier kan utföra sitt politiska uppdrag på det sätt som deras väljare har rätt att kräva av dem. Jag vill därför framhålla, att det är viktigt att frågan om de politiska partiernas representation i kommunala nämnder och styrelser behandlas av demokratiberedningen.

**2. Direkt valda lokala organ** (mom. 3)

Gunnar Biörck i Värmdö, Elisabeth Fleetwood, Ove Eriksson och Ingrid Fägersten (alla m) anför:

Vi menar att alla möjligheter att fördjupa den kommunala demokratin bör tas till vara. En möjlighet är att införa direktval till de lokala organen. Det är dock lämpligt att först avvakta de erfarenheter som den nu pågående försöksverksamheten ger innan frågan om direktval kan övervägas.

**3. Demokratiberedningens uppdrag** (mom. 5)

Gunnar Biörck i Värmdö (m), Elisabeth Fleetwood (m), Karin Ahrland (fp), Ove Eriksson (m) och Ingrid Fägersten (m) anför:

Det är otvivelaktigt angeläget att de synpunkter och önskemål som förs fram i motion 1983/84:2129 om bl. a. kooperativ verksamhet och utbyggnad av fungerande lokalsamhällen penetreras och diskuteras. Vi menar dock att demokratiberedningen har i uppdrag att ta upp dessa frågor. Det finns därför inte anledning för riksdagen att – som motionärerna förordar – begära att beredningen skall få tilläggsdirektiv.

**4. Kommunal vårdnadsersättning** (mom. 7)

Karin Ahrland (fp) anför:

Frågan om kommuns möjlighet att besluta om ersättning till föräldrar för vård av egna barn är f. n. föremål för rättslig prövning. Ett beslut av kommunfullmäktige i Lund att fr. o. m. år 1986 införa ett system med socialt bidrag till barnfamiljer med stöd av socialtjänstlagen har överklagats till kammarrätten. Frågan om kommunernas rätt att utge vårdnadsersättning kan möjligen komma i ett nytt läge beroende på domstolens ställningstagande. I detta läge är det enligt min mening inte påkallat att riksdagen begär en utredning. Dessutom finns redan två utredningar där frågor om den kommunala kompetensen behandlas. I folkpartiets familjepolitiska program

finns ett förslag till obeskattad statlig vårdnadsersättning – småbarnstillägg. Detta föreslås utgå till alla barn i förskoleåldern utan speciell knytning till någon viss omsorgsform.

**5. Avveckling av viss kommunal planering** (mom. 9)

Gunnar Biörck i Värmdö, Elisabeth Fleetwood, Ove Eriksson och Ingrid Fägersten (alla m) anför:

Vi vill framhålla att det är viktigt att problemen kring de statliga planeringskravens effekter på den kommunala utvecklingen noga penetreras. Med hänsyn till det uppdrag som stat-kommunberedningen har kan vi nöja oss med att markera vår principiella ståndpunkt.

**6. Redovisning av statlig förhyrning av lokaler i Storstockholmsområdet** (mom. 10)

Bertil Fiskesjö (c) och Sven-Erik Nordin (c) anför:

Vi anser liksom förslagsställarna i motion 1983/84:2129 att det är angeläget att nya arbetsplatser lokaliseras till områden som i dag har brist på arbetsplatser. De möjligheter som finns att sprida arbetstillfällena inom Storstockholmsområdet bör tas till vara. Byggnadsstyrelsen som ansvarar för lokalhållningen för statliga myndigheter har här en viktig uppgift att åstadkomma en decentralisering av den offentliga förvaltningen.

**7. Kommunal revision** (mom. 11)

Gunnar Biörck i Värmdö, Elisabeth Fleetwood, Ove Eriksson och Ingrid Fägersten (alla m) anför:

Den kommunala revisionen är ett unikt kontrollsystem i så måtto att staten endast i kommunallagen drar upp ramarna för den kommunala revisionens uppgifter och inriktning. Med hänsyn till de nya styrformerna och den kommunala sektorns expansion är det angeläget att se över den kommunala revisionens former och innehåll. Vi förutsätter, att stat-kommunberedningen beaktar dessa problem och gör den erforderliga översynen.

*Bilaga 1*

*Motionsförteckning*

| *Motion 1983/84:* | *Behandlas i utskottets* | | | |
|---|---|---|---|---|
| | *recit* | *yttr.* | *hemst.* | *res/s. y.* |
| | *s.* | *s.* | *s.* | *s.* |
| *294* | 17 | 34 | 39 | |
| *381* | 21 | 36 | 40 | |
| *470* | 27 | 38 | 40 | 44 |
| *471* | 26 | 39 | 40 | |
| *745* | 17 | 34 | 40 | |
| *929* | 4 | 31 | 39 | |
| *932* | 5 | 31 | 39 | |
| *934* | 6 | 31 | 39 | |
| *1353:* 1. | 11 | 33 | 39 | 42 |
| 2. | 11 | 32 | 39 | 41, 45 |
| 4. | 9 | 32 | 39 | 40 |
| *1387:* 1. | 14 | 37 | 40 | 46 |
| 2. | 21 | 36 | 40 | 43 |
| 3. | 27 | 39 | 40 | |
| 4. | 24 | 37 | 40 | |
| *1399* | 21 | 36 | 40 | |
| *1405* | 19 | 36 | 40 | 43, 45 |
| *1408* | 16 | 34 | 39 | |
| *1412* | 6 | 32 | 39 | 45 |
| *2129:* 1. | 11 | 32 | 39 | 41, 45 |
| 3. | 12 | 33 | 39 | 42, 45 |
| 4. | 15 | 37 | 40 | 46 |

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

*Sammanfattning* ..... 1

*Motionsyrkanden* ..... 2

*Den kommunala demokratin, m. m.* ..... 4
Interpellation ..... 4
Debattregler ..... 5
Bordläggning av ärenden i styrelser och nämnder ..... 6
Insyn för samtliga partier i kommunala nämnders arbete ..... 6
Arvodesersättning ..... 9
Direkt valda lokala organ ..... 11
Delning av kommun ..... 11
Uppdrag till 1983 års demokratiberedning ..... 12
Avveckling av statligt styrd kommunal planering ..... 14
Statlig förhyrning av lokaler i Storstockholmsområdet ..... 15
Kommunalt partistöd ..... 16
Kyrkokommunalt partistöd ..... 17

*Den kommunala kompetensen* ..... 19
Kommunal vårdnadsersättning ..... 19
Näringspolitiska frågor ..... 21
Kommunal revision ..... 24
Översyn av jävsregler ..... 26
Kommunalbesvär ..... 27

*Utskottet* ..... 30
Inledning ..... 30
Kommunaldemokratiska frågor ..... 31
Kompetensfrågor ..... 35
Övriga kommunalrättsliga frågor ..... 37
Utskottets hemställan ..... 39

*Reservationer* ..... 40
1. Arvodesersättning (c) ..... 40
2. Direkt valda lokala organ (c, fp) ..... 41
3. Kommundelningar (c) ..... 42
4. Demokratiberedningens uppdrag (c) ..... 42
5. Kommunal vårdnadsersättning (m, c) ..... 43
6. Näringspolitiska frågor (m) ..... 43
7. Kommunalbesvär (m) ..... 44

*Särskilda yttranden* ..... 45
1. Arbetsformer i kommunala församlingar (vpk) ..... 45
2. Direkt valda lokala organ (m) ..... 45
3. Demokratiberedningens uppdrag (m) ..... 45
4. Kommunal vårdnadsersättning (fp) ..... 45
5. Avveckling av viss kommunal planering (m) ..... 46
6. Redovisning av statlig förhyrning av lokaler i Storstockholmsområdet (c) ..... 46

*Motionsförteckning* ..... 47